

**Law
Commission**
Reforming the law

Rheoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Crynodeb o'r Papur Ymgynghori

Papur Ymgynghori 255

9 Mehefin 2021

YMATEB I'R PAPUR HWN

Crynodeb ydy hwn o'n Papur Ymgynghori llawn, sydd ar gael ar ein gwefan yn <https://www.lawcom.gov.uk/project/rheoleiddio-diogelwch-tomenni-glo-ing-nghymru/>

Mae'r Comisiwn yn ymrwymedig i ddarparu ein cyhoeddiadau mewn ffurf hygyrch. Fe fydd fersiwn hawdd ei ddeall ar gael ar ein gwefan yn fuan. Os yr ydych am gael y papur hwn mewn fformat arall, e-bostiwr CoalTips@lawcommission.gov.uk os gwelwch yn dda.

Hyd yr ymgynghoriad: Byddwn yn croesawu ymatebion rhwng 9 Mehefin 2021 a 10 Medi 2021.

Gellir cyflwyno ymatebion i'r ymgynghoriad trwy cyflwyno ffurflen ar-lein, sydd ar gael yn: <https://www.lawcom.gov.uk/project/rheoleiddio-diogelwch-tomenni-glo-ing-nghymru/>. Lle bo'n bosib gwneud hynny, mi fyddwn yn ddiolchgar pe byddech yn defnyddio'r ffurflen yma.

Fel arall, gellir gyrru unrhyw sylwadau:

Trwy e-bost at CoalTips@lawcommission.gov.uk

NEU

Trwy'r post at The Regulating Coal Tip Safety in Wales Team, Law Commission, 1st Floor, Tower, 52 Queen Anne's Gate, London, SW1H 9AG.

Os ydych am yrru eich sylwadau trwy'r post, carem pe byddech yn gallu eu gyrru, os yn bosib, ar e-bost hefyd.

Cyhoeddi ymatebion

Efallai y byddwn yn cyhoeddi neu ddatgelu unrhyw wybodaeth yr ydych yn ei ddarparu mewn ymateb i'n papurau. Yn ogystal â hynny, efallai bydd dyletswydd arnom i ddatgelu gwybodaeth, yn unol â Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000.

Os y dymunwch i ni ymdrin â'r wybodaeth yr ydych yn bwriadu ei ddarparu yn gyfrinachol, neu os ydych am aros yn ddienw, yna cysylltwych o flaen llaw i fynegi hynny. Ni allwn warantu bod modd cadw'r cyfrinachedd hwn ym mhob achos.

Fe fydd Comisiwn y Gyfraith yn prosesu eich data personol yn unol â'r Rheoliadau Gwarchod Data Cyffredinol.

Am wybodaeth bellach am sut rydym yn ymdrin â data, dilynwch y ddolen i'n gwefan - <https://www.lawcom.gov.uk/ymdrin-a-data-personol/>

	Tudalen
RHEOLEIDDIO DIOGELWCH TOMENNYDD GLO YNG NGHYMRU: CRYNODEB O'R PAPUR YMGYNGHORI	1
Cefndir y prosiect	1
Tomennydd glo a'u risgiau diogelwch	2
Ansefydlogrwydd	2
Llifogydd	3
Llygredd	3
Ymlosgiad digymell	3
Adfer ac adennill tomennydd	3
Mapio tomennydd glo Cymru	4
Trychineb Aberfan a Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd)	5
Y drychineb	5
Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd)	6
Rheoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014	7
Cyfreithiau eraill sydd yn berthnasol i ddiogelwch tomennydd	7
Cyfarwydddebau'r UE	8
Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol	8
Rheoliadau Difrod Amgylcheddol (Atal ac Adfer) (Cymru) 2009	9
Deddfwriaeth arall y DU sydd yn berthnasol i ddiogelwch tomennydd glo	9
Deddf Argyfyngau Sifil Posibl 2004	10
Deddfwriaeth arall Cymru sydd yn berthnasol i ddiogelwch tomennydd glo	10
Egwyddorion a chyfrifoldebau amgylcheddol ar ôl gadael yr UE	11
Datganoli	11
Atebolrwydd sifil a throseddol am beryglon tomennydd glo	11
Atebolrwydd sifil cyfraith gyffredin	12
Atebolrwydd sifil statudol	13
Atebolrwydd sifil cyfraith gyffredin	13
Rôl atebolrwydd troseddol a sifil o ran sicrhau diogelwch tomennydd glo	13
Problemau gyda Deddf 1969	13
Y gwaith cychwynnol a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru	15
Dull interim o drefnu data tomennydd	16
Safbwyntiau'r Awdurdod Glo ar Reoli Tomennydd	16
Gwaith yn y tymor hirach	17
Modelau rheoleiddio eraill	17
Deddf Cronfeydd Dŵr 1975	17
Rheoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014	18

Deddf Rheoli Llifogydd a Dŵr 2010	19
Deddf Draenio Tir 1991	19
Cyfundrefn Tir Halogedig	20
Rhywogaethau Anffordorol	20
Deddf Yr Amgylchedd (Cymru) 2016	20
Rheoli gollyngiadau dŵr o fwyngloddiau	21
Rheolau statudol mewn awdurdodaethau eraill	21
Cynigion dros dro ar gyfer cyfundrefn diogelwch tomennydd glo newydd	22
Tomennydd cysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol	22
Elfennau fframwaith rheoleiddio ar gyfer tomennydd anweithredol	23
Pwerau gorfodi	26
Pwerau codi tâl	26
Gwrthdaro rhwng deddfwriaeth amgylcheddol a diogelwch tomennydd	27
Prosiectau Adfer	28
Cwestiynau Ymgynghoriad	28
Diagram i gynrychioli elfennau o'n fframwaith rheoleiddio arfaethedig	39

Rheoleiddio Diogelwch tomennydd Glo yng Nghymru: Crynodeb o'r papur ymgynghori

Pwrpas ein papur ymgynghori ar *Reoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru* yw gofyn am safbwyntiau ar ddeddfwriaeth newydd er mwyn mynd i'r afael â'r risgiau a achosir gan rai o'r 2,000 a mwy o domennydd glo yng Nghymru. Bydd y cyfnod ymgynghori yn para hyd at 10 Medi 2021 ac rydym eisiau clywed gan unrhyw un y mae tomennydd glo yn effeithio arnynt neu sydd ag awgrymiadau ynghylch sut mae eu gwneud yn fwy diogel. Mae gwybodaeth ynghylch sut i ymateb i'r ymgynghoriad ar dudalen gyntaf y ddogfen hon. Rydym yn anelu at lunio adroddiad terfynol gan gynnig argymhellion ar gyfer deddfwriaeth newydd erbyn dechrau 2022.

Dyluniwyd y crynodeb yma er mwyn darparu trosolwg hygyrch o'r papur ymgynghori. Gellir canfod mwy o fanylion, yn cynnwys ffynonellau, yn y papur ymgynghori llawn, sydd ar gael ar-lein yn <https://www.lawcom.gov.uk/project/rheoleiddio-diogelwch-tomenni-glo-ing-nghymru/>.

CEFNDIR Y PROSIECT

- 1.1 Achosodd llithriad tomen lo Tylorstown ar 16 Chwefror 2020 i 60,000 tunnell o wastraff tomen lo ddisgyn i afon Rhondda Fach yn Rhondda Cynon Taf. Digwyddodd y llithriad yn dilyn Storm Dennis, a achosodd law ledled Cymru na welwyd ei debyg cyn hynny. Mewn ymateb, comisiynodd y Prif Weinidog ac Ysgrifennydd Gwladol Cymru raglen waith brys er mwyn sicrhau bod tomennydd glo ledled Cymru yn cael eu rheoli'n ddiogel ac effeithiol. Arweiniodd hynny at greu Tasglu Diogelwch Tomennydd Glo, dan arweiniad Adran yr Amgylchedd a Materion Gwledig. Fel rhan o'r gwaith yma, wnaeth Llywodraeth Cymru comisiynu'r Awdurdod Glo i gynnal adolygiad o holl domennydd glo Cymru ar unwaith.
- 1.2 Hefyd gwahoddwyd Comisiwn y Gyfraith gan Lywodraeth Cymru i gynnal adolygiad annibynnol o ddeddfwriaeth diogelwch tomennydd glo. Dechreuodd y prosiect ym mis Tachwedd 2020. Cylch gorchwyl cytunedig y prosiect yw:

Adolygu'r gyfraith sydd yn rheoli tomennydd glo yng Nghymru ac ystyried opsiynau ar gyfer fframwaith deddfwriaethol modern, yn unol â deddfwriaeth bresennol Cymru, yn cynnwys Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) a Deddf yr Amgylchedd (Cymru), ar gyfer rheoleiddio eu diogelwch.

Argymhell system glir, safonedig a ddiogelwyd i'r dyfodol ar gyfer adnabod, cofnodi, archwilio a chynnal tomennydd glo drwy gydol eu hoes, gan nodi set o ddyletswyddau trosfwaol a mabwysiadu dull unffurf o asesu risg.¹

¹ Yn benodol, bydd y prosiect yn: (1) Ystyried perchnogaeth a rheolaeth bresennol ar domennydd glo yng Nghymru; (2) Gwerthuso deddfwriaeth bresennol mewn perthynas â diogelwch tomennydd glo, o safbwynt iechyd a diogelwch pobl ac effaith ar yr amgylchedd, nodi bylchau, anghysonderau a dulliau anffuddiol neu nad ydynt bellach yn gyfredol; (3) Nodi opsiynau ar gyfer modelau rheoleiddio gwahanol i'w mabwysiadu yng Nghymru; (4) Nodi'r nodweddion sydd eu hangen er mwyn sicrhau bod unrhyw system a gynigir yn gallu

- 1.3 Cydnabuwyd bod y prosiect yn cael ei gynnal ochr yn ochr â blaenoriaethau eraill ynghylch diogelwch tomennydd glo; mae Llywodraeth Cymru a'r Tasglu Diogelwch Tomennydd Glo yn ymgymryd â gwaith brys arall mwyn lliniaru'r risg uniongyrchol.²
- 1.4 Paratowyd ein papur ymgynghori yn dilyn trafodaethau gyda nifer o randdeiliaid arbenigol sydd wedi helpu i siapia ein dealltwriaeth o'r gyfraith yn y maes hwn a realiti'r gwaith sydd angen ei wneud yn ymarferoler mwyn sicrhau diogelwch tomennydd glo. Mae yna restr o'r bobl a'r sefydliadau sydd wedi cyfarfod â ni neu sydd wedi ein helpu yn ystod gam hwn y prosiect mewn atodiad 1 i'r papur.

TOMENNYDD GLO A'U RISGIAU DIOGELWCH

- 2.1 Mae Pennod 1 y papur yn cynnwys hanes cryno mwyngloddio glo yng Nghymru, gan ddechrau yn yr Oes Efydd. Mi oedd mwyngloddio wedi'i fecaneiddio yn gynyddol yn y 19eg a'r 20fed ganrif a chenedlaetholi bron i 1,000 o lofeydd gweithredol ledled Prydain Fawr ar ddiwedd yr Ail Ryfel Byd, pan yr oedd poblogaeth y Rhondda wedi tyfu ganwaith drosodd mewn canrif. Ond daeth mwyngloddio â thrychinebau yn ogystal â chyfoeth. Nodir rhai o'r trychinebau ym mhennod 1, a disgrifir trychineb Aberfan yn 1966, sydd yn dal yn fyw yn y cof, ym mhennod 4. Mae pennod 2 yn edrych ar y prif beryglon y mae tomennydd glo yn eu creu i fywydau ac iechyd pobl a'r amgylchedd: ansefydlogrwydd, llifogydd, llygredd ac ymlosgiad digymell.

Ansefydlogrwydd

- 2.2 Y risg mwyaf a achosir gan domennydd glo yw ansefydlogrwydd. Mae Pennod 2 yn cyfeirio at nifer o lithriadau tomennydd glo a ddigwyddodd yng Nghymru yn dilyn twf dramatig mwyngloddio glo a mecaneiddio o'r bedwaredd ganrif ar bymtheg ymlaen. Er gwaethaf ymwybyddiaeth o'r rhagofalon oedd eu hangen er mwyn atal tomennydd rhag llithro, ni fabwysiadwyd gwell arferion mewn pryd i atal trychineb Aberfan, a bu farw 116 o blant a 28 o oedolion.
- 2.3 Mae tomennydd glo yn bennaf yn cynnwys siâl, ynghyd â deunydd arall a adawir ar ôl gwahanu glo gwerthadwy o'r deunydd a echdynnir o lofa. Twmpath o ddeunydd solet rhydd yw tomen i bob pwrpas, sydd yn ymddwyn yn dra gwahanol i graig neu bridd naturiol.
- 2.4 Mae tomen lo yn debygol o lithro os bydd y grymoedd aflonyddu (grymoedd sydd yn ysgogi llithro) yn fwy na'r grymoedd "ymwrthedd". Bydd unrhyw beth sydd yn cynyddu grymoedd aflonyddu tomen yn ei gwneud yn llai sefydlog. Am y rheswm hwnnw, mae glaw yn ffactor arwyddocaol sydd yn achosi lithriadau tomennydd. Gyda newid hinsawdd, mae swm y glaw sydd yn cwympo ar feysydd glo de Cymru wedi cynyddu 13% ers y 1960au, a hefyd mae hynny wedi symud tuag at fisoedd y gaeaf, sydd yn

darparu gorfodaeth effeithiol, ac yn benodol, ymateb cyflym a chydlynol pan fo angen gwneud gwaith brys; (5) Ystyried sut mae gwledydd eraill yn y DU, a gwledydd eraill â hanes sylweddol o fwyngloddio glo, yn arbennig yn yr UE, yn ymdrin â diogelwch tomennydd glo, pan fo'r rhain yn darparu cymhariaeth ddefnyddiol, ac i'r graddau y mae gwybodaeth o'r fath ar gael; ac (6) Ystyried effaith cyfraith yr UE ac effaith y DU yn gadael yr UE ar y fframwaith rheoleiddiol presennol.

² Er mwyn cyflawni ei amcanion o fewn yr amserlen gytunedig, cyfyngwyd cwrpas y prosiect yn benodol mewn rhai agweddau: Byddai'r prosiect yn canolbwyntio ar domennydd glo yn unig a deddfwriaeth hirdymor er mwyn tacio eu risg diogelwch; ni fyddai'n adolygu'r gyfraith amgylcheddol ehangach ac eithrio pan fo hynny yn uniongyrchol berthnasol i reoleiddio'r risg diogelwch.

golygu nad yw glaw yn cael ei gwasgaru gymaint drwy gydol y flwyddyn. Y rhagamcanion presennol yw y bydd y cynnydd hwnnw yn parhau.

- 2.5 Mae draenio digonol yn hanfodol. Ond efallai nad yw hen systemau draenio mewn tomennydd, sydd yn aml mewn cyflwr gwael, yn ddigon da ar gyfer delio â swm y dŵr sydd yn disgyn arnynt. Nid oes gan rai tomennydd hŷn systemau draenio ffurfiol o gwbl. Nid oedd hyd yn oed tomennydd mwy modern, neu domennydd hŷn sydd wedi cael eu hail-broffilio, wedi cael eu peiriannu i wrthsefyll y cynnydd yma mewn glaw. Effaith cynnydd mewn glaw yw lleihau oes eu dyluniad.
- 2.6 Mae problem sefydlogrwydd tomennydd yn arbennig o aciwt yn Ne Cymru, ble arweiniodd cymoedd cul at leoli tomennydd glo ar lethrau serth uwch ben ardaloedd ble ceir gweithgaredd pobl.

Llifogydd

- 2.7 Gall tomennydd achosi neu gyfrannu at lifogydd. Rhwng 1952 a 1965, er enghraifft, mi oedd 11 o ddigwyddiadau llifogydd mawr yn Aberfan o ganlyniad i ddraenio annigonol yn y tomennydd uwch ben y pentref. Mae'r mecanweithiau mae tomennydd yn achosi llifogydd trwy yn cynnwys y ffordd maent yn newid y tirlun, y diffyg llystyfiant arnynt (sydd yn lleihau eu gallu i ddal dŵr), ac effaith draenio tomennydd ar gyrsgau dŵr. Pan fo dŵr ffo yn cynnwys gronynnau solid, mae'r rhain yn cyfrannu at siltio afonydd, a gall hynny yn ei dro achosi llifogydd.

Llygredd

- 2.8 Mae'r llygredd mewn nifer o'r dyfroedd o'r ansawdd gwaethaf yng Nghymru a Lloegr yn cael ei achosi gan ddraenio o domennydd glo. Mae tomennydd glo yn rhyddhau asidedd, haearn, manganês, alwminiwm a sylffad. Mae'r llygryddion yma, a ryddheir drwy gydol oes y domen, yn aros yn yr amgylchedd os na chânt eu gwaredu. Gall gronynnau mwyn crog ar wyneb dŵr ffo o domennydd droi afonydd yn byllau heli, gall gau tagellau pysgod, dinistrio cynefinoedd pysgod ac infertebratau, ac effeithio ar dwf planhigion dyfrol.
- 2.9 Achosir asidedd, a elwir yn draenio mwynglawdd asid, gan ocsideiddio haearn sylffad (pyrit) yn y gwastraff. Mae hynny, ynghyd â chrynodiadau o ddeunyddiau eraill, yn wenwynig i fywyd dyfrol. Mae hefyd yn grydol ac yn diraddio pridd. Y broses o ocsideiddio hefyd sydd yn achosi dŵr oren mewn cyrsiau dŵr yr effeithiwyd arnynt.

Ymlosgiad digymell

- 2.10 Gall tomennydd glo losgi yn ddigymell ac aros ar dân am flynyddoedd lawer. Bu nifer o danau o'r fath yn y DU. Yn 1967 roedd y Bwrdd Glo Cenedlaethol (NCB) yn berchen ar 2000 o domennydd, a chofnodwyd bod 15% ohonynt wedi "llosgi'n gyfan gwbl" a bod 50% yn "llosgi". Gall ymlosgiad achosi ymsuddiant a ffurfio gwactodau cudd allai achosi cwmp. Mae trin tomennydd sydd yn llosgi yn waith peryglus, ac mae wedi achosi damweiniau marwol.

Adfer ac adennill tomennydd

- 2.11 Ond mae pennod 2 hefyd yn disgrifio'n fras y gwaith y gellir ei wneud i unioni'r peryglon ac adfer y tir mae tomennydd glo wedi'i lleoli arno ar gyfer defnyddiau eraill. Adfer yw'r term a ddefnyddir am waith er mwyn sicrhau diogelwch tomennydd; gall fod

yn waith rhagofalus, pan fo nodweddion yn awgrymu y gallai methiant ddigwydd, gwaith ar gyfer mynd i'r afael â symudiad neu lithriad sydd eisoes wedi digwydd, neu gynnwys gwaith cynnal a chadw rheolaidd. Enghreifftiau o waith rhagofalus neu adfer er mwyn cynyddu neu adfer sefydlogrwydd yw lleihau uchder tomen neu raddiant eu llethrau, gwella systemau ddraenio, ac adeiladu wal gynnal. Gall gwaith cynnal a chadw rheolaidd gynnwys, er enghraifft, clirio sianelau draenio. Mae'r hyn sydd yn ofynnol ym mhob achos yn ddibynnol ar ddealltwriaeth o'r domen unigol.

- 2.12 Mae gwaith adfer yn anelu at adfer y tir ar gyfer defnydd buddiol. Gall hynny gynnwys sicrhau y gellir adeiladu ar y tir, neu blannu coed neu lystyfiant arno.
- 2.13 Mae atodiad 2 i'r papur yn cynnwys rhai lluniau o Tylorstown a ddwy domen gyfagos sy'n dangos nifer o problemau tomen glo ac adferiadau.

MAPIO TOMENNYDD GLO CYMRU

- 3.1 Mae pennod 3 yn edrych ar broffil tomennydd glo Cymru heddiw: y rhai sydd yn gysylltiedig â'r pum pŵll glo gweithredol a thros 2,000 sydd yn anweithredol. Mae'r rhain yn amrywio o domennydd bychan sydd yn dyddio'n ôl i oes mwyngloddio nad oedd yn fecanyddol, i'r tomennydd mawr iawn a adawyd ar ôl gan weithgareddau mwyngloddio diwydiannol. Mae'n edrych ar bwy sydd yn berchen ar y tomennydd glo anweithredol a faint ohonynt allai o bosib fod yn beryglus.
- 3.2 Mae adran hanesyddol pennod 1 yn cyfeirio at ddirywiad mwyngloddio glo yn y DU ers yr Ail Ryfel Byd, gyda nifer y glofeydd dwfn yn gostwng i 16 erbyn i'r diwydiant gael ei breifateiddio yn 1994. Ar hyn o bryd dim ond pum glofa weithredol â thomennydd cysylltiedig sydd yng Nghymru. Mae'r rhain yn gweithredu o dan drwydded a roddir gan yr Awdurdod Glo, sef olynnydd yr hen NCB a Glo Prydain; yng Nghymru mae'n rhaid i unrhyw drwydded newydd neu drwydded gaiff ei amrywio cael ei gymeradwyo gan Weinidogion Cymru.
- 3.3 Yn ôl y ffigyrau ar hyn o bryd, mae yna 2144 o domennydd glo wedi eu nodi yng Nghymru. Mae ychydig mwy na 70% o'r tomennydd, cyfanswm o 1574, ar dir preifat, neu dir â pherchnogaeth anhysbys. Mae awdurdodau lleol yn berchen ar 354 (17%) o'r tomennydd, ac mae 183 (9%) yn cael eu rheoli gan Gyfoeth Naturiol Cymru. Mae'r Awdurdod Glo yn berchen ar 33 o domennydd (2%).
- 3.4 Mae'r patrwm yma o berchnogaeth yn adlewyrchu hanes y diwydiant mwyngloddio glo, a'r tri digwyddiad - cenedlaetholi, ac yna preifateiddio'r diwydiant glo, a'r dirywiad amlwg mewn gweithgaredd mwyngloddio glo yn ystod yr hanner canrif ddiwethaf - sydd wedi effeithio ar broffil perchnogaeth tomennydd glo yng Nghymru.
- 3.5 Roedd rhai tomennydd hŷn oedd yn gysylltiedig â glofeydd eisoes yn anweithredol pan genedlaetholwyd y diwydiant glo yn 1946. Ni chawsant erioed eu cenedlaetholi a gellir eu canfod ar dir o dan unrhyw fath o berchnogaeth.
- 3.6 Ar ôl preifateiddio'r diwydiant o dan Ddeddf Diwydiant Glo 1994, gwerthwyd y tir oedd yn eiddo i Glo Prydain yn uniongyrchol neu fe'i gwaredwyd drwy Gynlluniau Ailstrwythuro. Ar yr adeg gwerthu roedd y gost o gynnal a chadw tomennydd oedd yn gynywysedig yn y gwerthiant yn cael ei gyfrifo. Aeth nifer o domennydd i ddwylo preifat bryd hynny. Aeth rhai i ddwylo awdurdodau lleol neu grwpiau cymunedol. Mewn rhai

achosion rhoddodd Glo Prydain arian i brynwyr er mwyn cyfrannu at gost cynnal a chadw'r tomennydd.

- 3.7 Pan ystyriwyd bod cost y cyfraniad yn anfforddiadwy, roedd Glo Prydain, ac yna'r Awdurdod Glo yn cadw perchnogaeth. Am y rheswm hwnnw mae'r Awdurdod Glo yn dal i fod yn berchen ar nifer o domennydd glo yng Nghymru. Mae hynny hefyd yn egluro pam mai'r tomennydd yma o fath sydd angen mwy o waith cynnal a chadw ac adfer na nifer o rai eraill.
- 3.8 Trosglwyddwyd tomennydd glo i berchnogaeth awdurdodau lleol drwy nifer o ffyrdd. Cafwyd rhai drwy bryniant gorfodol, yn benodol o dan y Rhaglen Adfer Tir, a ddechreuodd yn 1966 ac a ddaeth i ben yn 2012. Roedd y pryniannau yn aml yn digwydd ar ôl cau glofeydd. Prynodd awdurdodau lleol rai gan yr Awdurdod Glo ar ôl preifateiddio.
- 3.9 CNC sydd yn rheoli tomennydd glo sydd yn eiddo i Lywodraeth Cymru ar yr Ystâd Coetir, sydd hefyd yn cynnwys y tir arferai gael ei reoli gan dri chorff gwaddol CNC: Comisiwn Coedwigaeth Cymru, Cyngor Cefn Gwlad Cymru ac Asiantaeth yr Amgylchedd Cymru. Mewn nifer o achosion, cafwyd y tomennydd yn ystod blynyddoedd cynnar y dirywiad yn y diwydiant glo, a ddechreuodd ar ôl y Rhyfel Byd Cyntaf, ac fe'u defnyddiwyd yn aml ar gyfer plannu coed.
- 3.10 Mewn rhai achosion mae perchnogaeth tomen yn anhysbys neu'n ddarniog. Gall perchnogaeth gael ei rannu pan adeiladwyd ar domen, er enghraifft yn achos ystâd o dai. Mae nifer fechan o domennydd ar dir heb ei gofrestru³ a gall fod yn anodd olrhain eu perchnogaeth, yn arbennig o ganlyniad i golli gwybodaeth arbenigol mewn awdurdodau lleol. Gall perchnogaeth fod yn fwy cymhleth o ganlyniad i hawliau comin, megis hawliau pori, a ddelir ar ardaloedd sydd yn cynnwys tomennydd glo. Hefyd mae hawliau mynediad agored yn codi mewn rhai ardaloedd o dan Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwyo 2000.

TRYCHINEB ABERFAN A DEDDF MWYNGLODDIAU A CHWARELI (TOMENNYDD)

Y drychineb

- 4.1 Mae pennod 4 yn adrodd am drychineb Aberfan a chanlyniadau hynny. Ar 21 Hydref 1966, wnaeth llithriad deunydd o un o'r saith tomen lo oedd uwch ben pentref Aberfan dinistrio dau dŷ fferm cyn dinistrio ysgol a nifer o dai yn y pentref. Bu farw 144 o bobl yn y drychineb, yn cynnwys 116 o blant; bu fawr 109 ohonynt, yn bennaf rhwng saith a deg oed, yn ysgol y pentref.
- 4.2 Canfu Tribiwnlys Trychineb Aberfan, a sefydlwyd mewn ymateb i'r trychineb, mai'r ffactor pennaf a gyfrannodd at lithriad y domen oedd y dŵr a lifai drwy'r domen o'r nentydd oddi tani, yn ogystal â dŵr glaw. Roedd presenoldeb nentydd o dan y domen yn hysbys; hefyd, canfuwyd bod ymsuddiant o dan y domen a achoswyd gan waith mwyngloddio, wedi caniatáu i ddŵr gronni o dan y domen. Canfu'r tribiwnlys na chynhaliwyd unrhyw archwiliad rheolaidd ar y tomennydd. Nid oedd yr archwiliadau a gynhaliwyd yn ymwneud â sefydlogrwydd, er bod yr awdurdod lleol a pheirianwyr wedi

³ Efallai na fydd perchnogaeth tir yn dal heb ei gofrestru os na fydd y tir wedi cael ei brynu neu ei werthu ers amser maith.

mynegi pryderon. Canfuwyd na allai'r NCB herio eu cyfrifoldeb am y trychineb. Amlygodd y Tribiwnlys y dylid ystyried bod pob tomen yn beryglus o bosibl a'u bod yn cael eu trin fel strwythurau wedi'i pheiriannu.

Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd)

- 4.3 Pasiwyd Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd) 1969 mewn ymateb i ganfyddiadau'r tribiwnlys. Roedd y dadleuon cychwynnol ynglŷn â'r Bil yn 1968 yn bwrw goleuni ar gyd-destun drafftio'r Bil a'r bwriadau oedd yn sail i'r ddeddfwriaeth newydd. Bryd hynny roedd yna ddiwydiant glo byw oedd yn gallu ysgwyddo'r cyfrifoldeb am domennydd oedd yn gysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol. Ystyriwyd bod tomennydd a adawyd gan fwyngloddiau oedd eisoes wedi cau yn llai tebygol o fod yn beryglus, ac y gellid gadael unrhyw broblemau o ran ansefydlogrwydd yn nwylo'r awdurdodau lleol, gyda chefnogaeth y Pwyllgor Diogelwch Tomennydd Cenedlaethol oedd yn cynnwys peirianwyr, syrfewyr ac aelodau NCB. Ond ni chafodd darpariaeth ar gyfer y pwyllgor ei gynnwys yn y Bil ac mae'n ymddangos ei bod wedi cael ei ddiddymu yn fuan ar ôl pasio'r Ddeddf.
- 4.4 Mae'r Ddeddf yn cynnwys pob tomen oedd yn gysylltiedig â mwyngloddiau a chwareli, nid tomennydd glo yn unig. Roedd Rhan 1 y Ddeddf, sydd erbyn hyn wedi ei disodli a'i diddymu gan Reoliadau o dan Ddeddf Iechyd a Diogelwch yn y Gwaith 1974, yn gymwys i domennydd oedd yn gysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol. Roedd Rheoliadau Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd) 1971, a luniwyd yn unol â Rhan 1 y Ddeddf, nad yw mewn grym erbyn hyn, yn nodi'r dyletswyddau mewn perthynas â draenio, goruchwyllo, cynnal a chadw ac archwilio'r holl domennydd yr oedd Rhan 1 y Ddeddf yn gymwys iddynt. Roeddent hefyd yn creu cyfundrefn uwch ar gyfer tomennydd "dosbarthedig", sef y rhai oedd yn fwy tebygol o achosi perygl posibl oherwydd eu maint neu leoliad.
- 4.5 Roedd Rhan 2 y Ddeddf, sydd yn dal mewn grym heddiw, yn cyflwyno rheolau ynghylch "prevention of public danger from disused tips" (y rhai sydd yn gysylltiedig â mwynglawdd neu chwarel adawedig). Mae'n rhoi pwerau i awdurdodau lleol sicrhau nad yw tomennydd anweithredol, oherwydd ansefydlogrwydd, yn fygythiad i'r cyhoedd. Bydd tomen yn cael ei thrin fel un ansefydlog

if and only if there is, or there is reasonable ground for believing that there is likely to be, such a movement of the refuse which makes up the tip as to cause a significant increase in the area of land covered by the tip.

- 4.6 O dan y pwerau yma gall awdurdodau lleol gael mynediad i wybodaeth am domennydd a chynnal profion archwiliadol. Ar ôl derbyn hysbysiad, efallai y bydd yn ofynnol i berchennog ddarparu dogfennau megis mapiau ac arolygon allai gynorthwyo'r awdurdod yn ei asesiad o sefydlogrwydd y domen. Mae gan yr awdurdod hawl mynediad, y gellir ei defnyddio hefyd drwy roi hysbysiad, ac eithrio mewn achos brys, i gynnal archwiliad er mwyn penderfynu a allai unrhyw ansefydlogrwydd achosi perygl i'r cyhoedd. Mae defnyddio pŵer mynediad mewn achos brys yn golygu bod angen sail resymol i gredu bod y domen yn ansefydlog a bod angen mynediad ar unwaith.
- 4.7 Pan fo'r awdurdod glo yn fodlon bod tomen anweithredol yn ansefydlog ac yn achosi perygl i'r cyhoedd, gall roi hysbysiad i'r perchennog fydd yn ei gwneud yn ofynnol

iddynt wneud gwaith unioni o fewn amser penodol er mwyn sicrhau sefydlogrwydd y domen. Neu gall y perchennog roi gwrth-hysbysiad sydd yn ei gwneud yn ofynnol i'r awdurdod wneud y gwaith (ac mae gan y perchennog hefyd hawl i apelio yn erbyn yr hysbysiad).

- 4.8 Mae gan yr awdurdod lleol bŵer ar wahân i wneud y gwaith ei hun, yn ddarostyngedig i roi rhybudd o 21 diwrnod oni bai ei fod yn ystyried bod yna berygl uniongyrchol i'r cyhoedd. Mae gan yr awdurdod hefyd bŵer penodol i adennill costau'r gwaith unioni gan y perchennog.

Rheoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014

- 4.9 Mae rheoleiddio tomennydd sydd yn gysylltiedig â mwynglawdd gweithredol, oedd yn wreiddiol yn gynwysedig o dan Ran 1 Deddf 1969, erbyn hyn yn gynwysedig o dan Reoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014, a luniwyd o dan Ddeddf Iechyd a Diogelwch yn y Gwaith 1974. Mae'r Rheoliadau Mwyngloddio yn gymwys i fwyngloddiau tanddaearol ac mae'r Rheoliadau Chwareli yn gymwys i lofeydd brig (a hefyd i weithgaredd "golchi glo" pan fo tomen lo sydd eisoes yn bodoli yn cael ei hailweithio er mwyn echdynnu glo o weddill y gwastraff). Mae'r Rheoliadau hyn wedi alinio deddfwriaeth mwyngloddio gyda'r rhan fwyaf o ddarpariaethau iechyd a diogelwch eraill, drwy amnewid y dull mwy rhagnodol a fabwysiadwyd gan Reoliadau 1971 gyda darpariaethau pennu amcanion.
- 4.10 Mae'n rhaid i weithredwr sicrhau bod arfarniad addas o'r holl domennydd sydd yn bodoli neu domennydd arfaethedig yn cael ei gynnal gan unigolyn cymwys er mwyn sefydlu a yw, neu a fyddai tomen yn achosi "perygl sylweddol". Os nad yw'r domen yn achosi perygl sylweddol, rhaid cynnal mwy o arfarniadau yn briodol reolaidd, neu bryd bynnag fo yna reswm i amau y bu neu y bydd yna newid mewn amgylchiadau sydd yn effeithio ar sefydlogrwydd y domen. Os ystyrir bod tomen yn achosi "perygl sylweddol", a'i bod yn domen "hysbysadwy" oherwydd hynny, mae yna ddyletswydd i gynnal asesiad geodechnegol gan "arbenigwr geodechnegol" bob dwy flynedd, neu yn amlach os oes yna reswm i amau y gallai'r asesiad presennol newid, neu ei fod yn ddiffygiol.
- 4.11 Arolygydd Mwyngloddiau EM, fel rhan o Gyfarwyddiaeth Rheoleiddio'r Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch, sydd yn gyfrifol am archwilio mwyngloddiau ac am roi'r Rheoliadau ar waith yn briodol. Mae yna dîm cyfochrog, sydd hefyd yn gweithredu o dan yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch, sydd yn gyfrifol am archwilio chwareli.

CYFREITHIAU ERAILL SYDD YN BERTHNASOL I DDIOGELWCH TOMENNYDD

- 5.1 Mae Pennod 5 y papur ymgynghori yn adolygu deddfwriaeth arall sydd yn berthnasol i reoleiddio tomennydd glo, sydd yn cynnwys tair Cyfarwydddeb yr UE a'r Rheoliadau sydd wedi eu rhoi ar waith, a deddfwriaeth amgylcheddol berthnasol a deddfwriaeth arall a ddeddfwyd gan Senedd y DU a Senedd Cymru. Mae hi hefyd yn ystyried deddfwriaeth amgylcheddol newydd sydd yn cael ei hystyried, a chymhwysedd deddfwriaethol datganoledig. Mae'n gwneud hynny er mwyn egluro'r cyd-destun ehangach y mae'r gyfundrefn diogelwch tomennydd yn gweithredu ynddi, a bydd angen i unrhyw fframwaith rheoleiddio newydd alinio â hi.

Cyfarwydddebau'r UE

- 5.2 Erbyn hyn mae'r Cyfarwydddebau a drafodir yn yr adran hon yn rhan o Gyfraith yr UE a gedwir o dan adran 2 Deddf Undeb Ewropeaidd (Gadael) 2018, ar ôl ei chynnwys mewn deddfwriaeth ddomestig cyn gadael yr UE, ac felly mae'n parhau i fod mewn grym mewn cyfraith ddomestig ar ôl y dyddiad gadael. Maent yn cynnwys y Gyfarwydddeb Gwastraff Mwyngloddio, y Gyfarwydddeb Fframwaith Gwastraff a'r Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr. Mae crynodeb o'u darpariaethau wedi eu nodi yn y bennod.

Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol

- 5.3 Cafodd gofynion y Gyfarwydddeb Fframwaith Gwastraff a'r Gyfarwydddeb Gwastraff Mwyngloddio bron yn gyfan gwbl eu trosi gan Reoliadau Trwyddedu Amgylcheddol (Cymru a Lloegr) 2010, a ddisodlwyd gan Reoliadau Trwyddedu Amgylcheddol (Cymru a Lloegr) 2016. (Mae'r Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr yn cael ei rhoi ar waith yn y DU drwy broses gynllunio rheoli basnau afonydd sydd yn seiliedig ar ardaloedd basnau afonydd.)
- 5.4 Mae Rheoliadau 2016 yn ei gwneud yn ofynnol i weithredwyr "gwaith gwastraff" neu "waith gwastraff mwyngloddio" (ymysg pethau eraill) gael trwydded amgylcheddol. Diffinnir gwaith gwastraff mwyngloddio fel rheoli gwastraff echdynnol sydd yn rhan o gwmpas Cyfarwydddeb Gwastraff Mwyngloddio, boed hynny yn cynnwys cyfleuster gwastraff mwyngloddio neu beidio. Bydd unrhyw broses o adfer neu waredu gwastraff echdynnol nad yw'n perthyn i gwmpas y Gyfarwydddeb Gwastraff Mwyngloddio yn waith gwastraff.
- 5.5 Wrth roi trwydded mae'n rhaid i'r rheoleiddiwr, sef CNC yng Nghymru, sicrhau y bydd yr holl ofynion statudol yn cael eu bodloni. Un o amodau unrhyw drwydded yw y bydd y technegau gorau posibl (BAT) yn cael eu defnyddio i leihau unrhyw effaith ar yr amgylchedd. Mae'n ddyletswydd ar reoleiddwyr i fonitro cydymffurfiaeth â thelerau ac amodau'r drwydded, ac i archwilio systemau'r gweithredwr ar gyfer rheoli a goruchwyllo'r cyfleuster. Hefyd mae'n ddyletswydd ar y rheoleiddiwr i gynnal archwiliadau cyfnodol. A gall gymryd camau gorfodi os na fydd y gweithredwr yn cydymffurfio â gofynion.
- 5.6 Mae'r Rheoliadau 2016 yn creu nifer o droseddau, yn cynnwys gweithredu cyfleuster a reoleiddir heb drwydded a methu â chydymffurfio ag amod trwydded. Mae yna amddiffyniad brys ar gael i weithredwr sydd yn gallu dangos bod y camau dan sylw wedi cael eu cymryd mewn achos brys er mwyn osgoi perygl i iechyd pobl, bod pob cam rhesymol wedi cael ei gymryd er mwyn lleihau llygredd ac yr hysbyswyd y rheoleiddiwr yn brydlon.
- 5.7 Gellir dosbarthu gwastraff o domennydd glo anweithredol fel rhai anadweithiol a gwastraff nad yw'n beryglus, neu fel gwastraff peryglus. Bydd hynny yn dibynnu ar ei gyfansoddiad, a'i gynnwys carbon yn benodol. Mae tomennydd hŷn yn nodweddiadol yn cynnwys mwy o garbon, oherwydd yn y gorffennol roedd mwy o'r mân ddarnau o lo a echdynnwyd o fwyngloddiau yn cael ei waredu fel gwastraff.

Rheoliadau Difrod Amgylcheddol (Atal ac Adfer) (Cymru) 2009

- 5.8 Mae Rheoliadau Difrod Amgylcheddol (Atal ac Adfer) (Cymru) 2009 yn darparu pwerau ataliol mewn perthynas â bygythiad uniongyrchol o ddifrod amgylcheddol, allai gynnwys methiant tomen lo. Mae hynny yn cynnwys pŵer i'w gwneud yn ofynnol i weithredwr gweithgaredd sydd yn achosi neu gallai achosi bygythiad uniongyrchol o ddifrod amgylcheddol gymryd camau ar unwaith i atal y difrod.

Deddfwriaeth arall y DU sydd yn berthnasol i ddiogelwch tomennydd glo

Deddf Gwarchodaeth Amgylcheddol 1990

- 5.9 Mae Adran 79 Deddf Gwarchodaeth Amgylcheddol 1990 yn rhestru materion sydd yn niwsans statudol. Mae'r rhain yn cynnwys (fel y darparwyd hynny gan Ddeddf Diogelwch y Cyhoedd (Gwastraff Glofeydd) 1939 mewn ymdrech i reoli tannau tomennydd glo) "any accumulation or deposit which is prejudicial to health or a nuisance". Diffinnir bod niwsans statudol yn cynnwys allyriadau mwg, mygdarth neu nwyon ar safle (sydd yn cynnwys tir).
- 5.10 Mae adran 75 y Ddeddf yn diffinio gwastraff peryglus yng Nghymru fel y rhestr y cyfeirir ati yn Rheoliadau Gwastraff Peryglus (Cymru) 2005. Mae hynny yn ei dro yn cyfeirio ar y gwastraff hwnnw a ddosberthir fel gwastraff peryglus yn y Rhestr Gwastraff.
- 5.11 Bydd Bil yr Amgylchedd presennol 2019-2021, os caiff ei ymddeddfu, yn mewnosod diffiniad newydd o wastraff peryglus yn adran 75 Deddf 1990 mewn isadran 8A newydd, ynghyd ag adran 62ZA newydd er mwyn gwneud darpariaeth arbennig yng Nghymru a Lloegr ar gyfer gwastraff peryglus. Bydd hynny yn cynnwys darpariaeth ar gyfer pwerau newydd, yn cynnwys pwerau i wahardd neu gyfyngu ar unrhyw weithgaredd mewn perthynas â gwastraff peryglus ac ar gyfer pennu gofynion ynghylch sut y gellir cadw gwastraff peryglus. Mae darpariaeth hefyd yn cael ei wneud ar gyfer creu troseddau a sancsiynau sifil ac ar gyfer adennill costau trin, cadw, gwaredu neu ail-gyflenwi gwastraff peryglus.

Rheoliadau Tir Halogedig

- 5.12 Mae Rheoliadau Tir Halogedig, a luniwyd o dan Ran 2A Deddf Gwarchodaeth Amgylcheddol 1990, yn rhoi dyletswydd ar awdurdodau lleol i archwilio safleoedd ble amheuir bod tir yn dir halogedig. Daeth Rhan 2A i rym yng Nghymru ar 1 Gorffennaf 2001.
- 5.13 Pan benderfynir bod tir yn dir halogedig, mae'n ofynnol i awdurdodau lleol sicrhau ei fod yn cael ei adfer i safon dderbyniol drwy un o fecanweithiau niferus, yn cynnwys cytuno ar gamau adfer gyda'r person a achosodd yr halogiad, neu os na ellir canfod yr unigolyn hwnnw, perchennog neu feddiannwr y safle. Neu gall yr awdurdod roi hysbysiad i'r unigolyn neu wneud y gwaith ei hun ac adennill y costau gan yr unigolyn.
- 5.14 O dan amgylchiadau penodol gellir dynodi tir halogedig fel safle arbennig. Yn y sefyllfa hon mae rôl a chyfrifoldeb yr awdurdod lleol o dan Ran 2A yn cael eu trosglwyddo i CNC.

Deddf Argyfyngau Sifil Posibl 2004

- 5.15 Mae Deddf Argyfyngau Sifil Posibl 2004 yn galluogi i awdurdodau lleol baratoi ar gyfer ac ymateb i argyfyngau. Mae Rhan 1 wedi ei dylunio i ddelio â pharatoadau gan ymatebwyr lleol i achosion brys lleol. Diffinnir bod achosion brys yn cynnwys digwyddiadau neu sefyllfaoedd sydd yn bygwth niwed i les pobl neu'r amgylchedd mewn lleoliad yn y DU.
- 5.16 Rhennir ymatebwyr i ddau gategori. Ymatebwyr categori 1 yw'r rhai sydd yn rhan greiddiol o'r ymateb i argyfwng. Yng Nghymru mae hynny yn cynnwys awdurdodau lleol, y gwasanaethau brys a CNC. Mae ymatebwyr categori 1 yn ffurfio partneriaethau amlasiantaeth a elwir yn Fforymau Gwynwch Lleol (LRF) er mwyn cyflawni eu dyletswyddau cynllunio a pharatoi. Mae gan Weinidog Cymru bŵer i roi gorchymyn i'w gwneud yn ofynnol i ymatebydd Categori 1 gyflawni swyddogaeth at ddiben atal lliniaru neu reoli argyfwng. Pan fo'r sefyllfa yn sefyllfa frys, ac nad oes digon o amser i roi gorchymyn, gall y Gweinidog weithredu gyda disgresiwn.
- 5.17 Byddai'r bygythiad i les pobl a'r amgylchedd o ganlyniad i domen lo ansefydlog yn cwmpo o fewn y diffiniad o achos brys Rhan 1. Un o'r amcanion a enwyd gan Lywodraeth Cymru yn ei waith diogelwch tomennydd glo yw integreiddio gwybodaeth fanylach am domennydd i'r data a ddeler gan awdurdodau lleol a'r gwasanaethau brys fel ei bod yn hygyrch i bob LRF. Y bwriad yw i'r data gael ei gadw ar blatfform MapDataCymru, sydd yn blatfform diogel gaiff ei westeio gan Lywodraeth Cymru.

Deddfwriaeth arall Cymru sydd yn berthnasol i ddiogelwch tomennydd glo

- 5.18 Mae deddfwriaeth sylfaenol Cymru yn cynnwys egwyddorion trosfwaol penodol sydd yn gymwys i ddatblygu pob polisi, yn cynnwys egwyddorion datblygu cynaliadwy a sefydlwyd gan Ddeddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Wnaeth Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2016 cyflwyno set arall o egwyddorion er mwyn arwain a chefnogi'r broses o ddatblygu a gweithredu polisiâu ynghylch rheoli adnoddau naturiol ac er mwyn integreiddio'r rhain i'r fframwaith ar gyfer datblygu cynaliadwy. Byddai angen i fframwaith reoleiddio newydd ar gyfer tomennydd glo alinio gyda'r ddwy set o egwyddorion.

Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

- 5.19 Mae Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn rhoi dyletswydd ar gyrff cyhoeddus yng Nghymru (yn cynnwys Gweinidogion Cymru, CNC ac awdurdodau lleol) i weithredu "yn unol â'r egwyddor datblygu gynaliadwy". Mae hynny yn golygu bod rhaid i'r gyrff yma weithredu mewn ffordd sydd yn anelu at sicrhau bod anghenion y presennol yn cael eu bodloni heb effeithio ar allu cenedlaethau'r dyfodol i fodloni eu hanghenion eu hunain. Y nod yw cefnogi gwell penderfyniadau drwy sicrhau bod gyrff cyhoeddus yn ystyried yr hirdymor, yn helpu i atal problemau rhag digwydd neu waethygu, defnyddio dull integredig a chydweithredol, ac ystyried a chynnwys pobl o bob oed.
- 5.20 Hefyd mae'n ofynnol i gyrff cyhoeddus gymryd camau er mwyn cyflawni'r nodau lles a nodir yn y Ddeddf. Y rhai pwysicaf ohonynt, o safbwynt diogelwch tomennydd glo, yw'r rhai sydd yn amcanu at greu Cymru fwy iach, cydnerth a ffyniannus.

Y Ddeddf Amgylchedd (Cymru) 2016

- 5.21 Wnaeth Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2016 cyflwyno set arall o egwyddorion, a elwir yn egwyddorion Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy, er mwyn arwain a chefnogi'r broses o ddatblygu a gweithredu polisiâu ynghylch rheoli adnoddau naturiol yng Nghymru. Mae'r egwyddorion hyn yn cynnwys yr angen i ystyried canlyniadau tymor byr, canolig a hir ac atal niwed.

Egwyddorion a chyfrifoldebau amgylcheddol ar ôl gadael yr UE

- 5.22 Mae cyfraith yr UE yn cynnwys pedair egwyddor drosfwaol. Y rhain yw'r egwyddor ragofalus, yr egwyddor ataliol, yr egwyddor unioni yn y tarddiad, a'r egwyddor bod y llygrwr yn talu. Mae Cymru eisoes wedi gwneud darpariaeth ar gyfer yr egwyddor ataliol a'r egwyddor rhagofal, fel rhan o'r egwyddorion rheoli adnoddau yn gynaliadwy sydd wedi eu deddfu yn Neddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016. Mae'r egwyddor ataliol hefyd yn cael ei hadlewyrchu yn Neddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol 2015. Ond, nid oes egwyddorion cyfatebol i'r egwyddor bod y llygrwr yn talu na'r egwyddor unioni yn y tarddiad.
- 5.23 Cynhaliwyd ymgynghoriad yn 2019 ar y bylchau mewn egwyddorion a rheolaeth amgylcheddol allai fodoli yng Nghymru o ganlyniad i'r DU yn gadael yr UE. Lluniwyd argymhellion gan y Tasglu Rheoli Amgylcheddol i Randdeiliaid yn seiliedig ar yr ymatebion i'r ymgynghoriad. Yn hwyr yn 2020, derbyniodd y Gweinidog dros yr Amgylchedd a Materion Gwledig yr argymhelliad y dylid cyflwyno pedwar egwyddor yr UE drwy ddeddfwriaeth sylfaenol. Hefyd mynegodd ei chefnogaeth i gorff rheoli amgylcheddol newydd ar gyfer Cymru, fyddai'n annibynnol ar y llywodraeth, yn gallu craffu ar y broses o weithredu deddfwriaeth amgylcheddol, a darparu proses gwyno a gorfodi. Mae aseswr gwarchodaeth amgylcheddol dros dro wedi cael eu penodi tra'n aros i ddeddfwriaeth gael ei chyflwyno er mwyn gweithredu'r argymhellion.
- 5.24 Byddai strwythur rheoleiddio diwygiedig ar gyfer diogelwch tomennydd glo yn ddarostyngedig i oruchwyliaeth gan y corff rheoli amgylcheddol annibynnol newydd. Byddai hynny yn darparu proses graffu ar unrhyw fframwaith rheoleiddiol newydd a phroses gwyno.

Datganoli

- 5.25 Ein barn dros dro yw bod diogelwch tomennydd glo yn perthyn i gymhwysedd datganoledig. Mae glo ei hun, yn cynnwys perchnogaeth ar lo ac ymelwa o lo, glofeydd tanddaearol a brig, ymsuddiant cysylltiedig â mwynloddio glo, a gollyngiadau dŵr o lofeydd, wedi ei restru yn atodlen 7A Deddf Llywodraeth Cymru 2006 fel mater a gedwir. Nid yw adfer tir yn benodol yn cael ei gynnwys. O dan adran 26A Deddf y Diwydiant Glo 1994, mae'n rhaid i Weinidogion Cymru gymeradwyo trwyddedau ar gyfer gweithrediadau mwynloddio glo yng Nghymru. Rhoddir hysbysiad cymeradwyo i'r Awdurdod Glo. Nid yw materion cysylltiedig â'r amgylchedd, rheoli risg llifogydd a draenio tir yn rhai a gedwir.

ATEBOLRWYDD SIFIL A THROSEDDOL AM BERYGLON TOMENNYDD GLO

- 6.1 Mae nifer o achosion oedd yn ymwneud â'r diwydiant glo yn dangos sut mae atebolrwydd sifil cyfraith gyffredin wedi darparu adferiad am niwed a achoswyd gan domen lo. Mae'r achosion yn amlygu'r gwahaniaeth rhwng camau rheoleiddiol a anelir

at atal newid rhag digwydd, a'r ymgysylltu gallai ddilyn ar ôl i bethau fynd o chwith, pan mai'r nod yw penderfynu pwy sydd yn gyfrifol am y difrod a achoswyd.

- 6.2 Mae'r achosion hefyd yn dangos pa mor anodd yw hi i gyfraith gyffredin bennu trothwy penodol ar gyfer cyfrifoldeb. Yn wahanol i fframwaith rheoleiddio, all bennu, er enghraifft y dylai pob tomen sydd yn uwch nag uchder penodol gael eu harchwilio yn rheolaidd, mae'r gyfraith gyffredin yn ystyried y mater drwy brism yr hyn sydd yn rhesymol o dan yr holl amgylchiadau, neu gall bennu atebolrwydd mwy caeth.

Atebolrwydd sifil cyfraith gyffredin

Y rheol yn *Rylands v Fletcher*

- 6.3 Mae'r rheol yn *Rylands v Fletcher*⁴ yn is-elfen o gyfraith camweddau niwsans. Mae'n sefydlu atebolrwydd caeth os digwydd i unrhyw beth a gesglir ar dir diffynnydd a ddefnyddir yn annaturiol ddianc, pan fo'r dianc hwnnw yn debygol o achosi niwed a bod y difrod yn ganlyniad naturiol i'r dianc. Mae'r rheol wedi cael ei chymhwyso i wastraff glofeydd a dipiwyd ar lethr brynau heb ddarpariaeth draenio, fel ei fod yn "beth peryglus".⁵
- 6.4 Tra bod y rheol yn ymddangos i fod o gymhwysiad ysgubol yn ei gosodiad o atebolrwydd caeth, mae'n gyfyngedig i amgylchiadau prin iawn. Mae ond yn codi ar fatrics ffeithiol cyfyngedig - mae rhaid bod dianc wedi digwydd. Mae'n adferiad sydd wedi'i gyfyngu i niwed i dir neu buddion mewn tir; dyw e ddim yn gymwys i waith neu fentrau sydd wedi'u hawdurdodi gan statud; mae atebolrwydd wedi'i eithrio os mae'r dianc oherwydd fandaliaeth neu ddigwyddiad naturiol anarferol; bydd amgylchiadau dianc nad ydynt yn berthnasol i ddigwyddiad naturiol anarferol neu weithred trydydd parti fel arfer yn gymwys hefyd yn peri i gasgliad o esgeulustod; ac mae'r eithriad ar gyfer defnydd "naturiol" o'r tir yn eang ac wedi'i ddiffinio'n wael. Mae cyfyngiad arall ar gymhwysiad y rheol yn ymwneud a phellenigrwydd y niwed. Cyfyngir atebolrwydd i'r canlyniadau sydd yn rhesymol i'w rhagweld o'r dianc.

Defnydd afresymol o dir mewn cyfraith niwsans

- 6.5 Mae achos *Anthony v The Coal Authority*⁶ yn 2005 yn cymhwyso egwyddorion ehangach cyfraith niwsans yng nghyd-destun diogelwch tomennydd glo. Aeth tomen lo oedd wedi cael ei gweithredu fel rhan o lofa ger Abertawe o 1957 i 1972, pryd oedd hi'n eiddo i'r Bwrdd Glo Cenedlaethol, ar dân yn 1996. Roedd y tân ynghyn tan y flwyddyn 2000. Canfu'r uchel lys bod datblygiadau gwyddonol erbyn y 1970au wedi golygu y gellid bod wedi rhagweld y risg tân. O'r pwynt hwnnw, daeth yn ddyletswydd ar y perchnogion i wneud yr hyn oedd yn rhesymol er mwyn lleihau'r niwsans, ac roeddent yn atebol am y difrod a ddeilliodd o fethu â'i leihau. Canfuwyd bod yr Awdurdod Glo, fel yr olynnydd i atebolrwydd NCB, yn atebol am niwsans preifat.

⁴ (1866) L. R. 1 Ex. 265; (1868) L. R. 3 H. L. 330.

⁵ *Attorney-General and Others v Cory Brothers and Company Ltd and Others; Kennard and Others v Cory Brothers and Company Ltd* [1921] 1 AC 521; [1921] 1 WLUK 139.

⁶ [2005] EWHC 1654 (QB); [2006] Env L R 17.

Atebolrwydd sifil statudol

- 6.6 Mae Deddfau Atebolrwydd Meddiannwyr 1957 a 1984 yn codeiddio mewn statud y ddyletswydd gofal a ddylid ei hysgwyo gan rai sydd yn meddiannu eiddo, neu sydd ag elfen o reolaeth ar dir neu safle, tuag at bobl sydd yn ymweld neu yn tresmasu. Yn fras, mae'n ddyletswydd ar feddiannydd i sicrhau bod ymwelydd yn rhesymol ddiogel ar gyfer dibenion ymweld â'r safle. Mewn perthynas â phobl ar y safle nad ydynt yn ymwelwyr, bydd dyletswydd gofal yn codi pan fo'r meddiannydd yn ymwybodol o berygl neu fod ganddynt sail resymol i gredu ei fod yn bodoli, a'u bod yn gwybod, neu fod ganddynt sail resymol i gredu bod yr unigolyn yn ardal y perygl dan sylw. Mae'n ddyletswydd ar y meddiannydd i gymryd cymaint o ofal ag sydd yn rhesymol o dan yr holl amgylchiadau er mwyn sicrhau nad ydynt yn dioddef anaf o ganlyniad i'r perygl dan sylw.

Atebolrwydd sifil cyfraith gyffredin

- 6.7 Mae unigolyn yn euog o greu niwsans cyhoeddus, sydd naill ai'n cyflawni gweithred na chaniateir gan y gyfraith, neu'n methu â chyflawni dyletswydd gyfreithiol, os mai effaith y weithred neu'r hepgoriad yw peryglu bywyd, iechyd, eiddo neu esmwythdra'r cyhoedd, neu'n rhwystro'r cyhoedd rhag mwynhau eu hawliau. Yr elfen o fai yw esgeulustod.

Rôl atebolrwydd troseddol a sifil o ran sicrhau diogelwch tomennydd glo

- 6.8 Rydym yn credu mai dylunio fframwaith rheoleiddio newydd yw'r ffordd fwyaf effeithiol o sicrhau bod camau priodol yn cael eu cymryd i atal niwed. Mae ystyriaeth i atebolrwydd sifil a throseddol yn atgyfnerthu'r farn honno. Er y gallai ddarparu camau unioni ar ôl y digwyddiad, nid ydym yn credu y gall gymedroli ymddygiad perchnogion tomennydd gyda digon o gywirdeb er mwyn atal niwed rhag digwydd.

PROBLEMAU GYDA DEDDF 1969

- 7.1 Rydym wedi siarad â rhanddeiliaid megis awdurdodau lleol a CNC sydd yn ymwneud â gweithredu Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd) 1969. Adroddwyd ar nifer o ddiffygion yn y gyfundrefn reoleiddio bresennol. Trafodir y rhain ym mhennod 7.

Colli arbenigedd

- 7.2 Roedd nifer o awdurdodau lleol, yn arbennig y rhai llai, yn cyfeirio at golli sgiliau arbenigol mewn diogelwch tomennydd glo yn ystod y ddwy ddegawd ddiwethaf, yn bennaf o ganlyniad i ymddeoliadau, ailstrwythuro a chyfyngiadau cyllido. Roedd diffyg adnoddau hefyd yn arwain at anallu i ddatrys problemau diogelwch tomennydd glo yn rhagweithiol, er enghraifft drwy ymyrryd â gwaith cynnal a chadw draeniau tomennydd cyn i'r domen fod yn berygl. Mae colli arian y Rhaglen Adfer Tir er mwyn talu am waith adfer wedi gwneud y broblem hon yn waeth.

Gweithdrefnau trwsogl a phwerau annigonol

- 7.3 Cyfeiriwyd at nifer o broblemau gyda Deddf 1969. Mae'n hen, ac fe'i drafftwyd ar adeg pan roedd y diwydiant mwyngloddio yn weithredol a phan oedd profiad arbenigol ar gael. Mae wedi ei fframio o gwmpas sicrhau nad yw tomennydd yn achosi perygl i'r cyhoedd o ganlyniad i ansefydlogrwydd, ond mae arolygu pob tomen er mwyn penderfynu a oes perygl yn broses sydd yn defnyddio llawer o adnoddau, ac roedd

rhai awdurdodau yn teimlo eu bod yn cael eu cyfyngu gan yr angen i ddangos bod achos i amau ansefydlogrwydd cyn gallu defnyddio eu pwerau. Hefyd, er mwyn defnyddio pwerau mynediad mewn achos brys, mae angen i'r awdurdod allu dangos bod yna berygl i'r cyhoedd, ond ar brydiau ni all wneud hynny heb gael mynediad. Hyd yn oed pan fo'r awdurdod yn gallu sefydlu bod risg yn bodoli, gall y perchennog herio a yw'r gwaith yn angenrheidiol ai peidio.

- 7.4 Ystyriwyd bod y mecanweithiau ar gyfer rhoi hysbysiadau yn faith, trwsogl a chostus. Roedd rhai awdurdodau yn ofni defnyddio'r weithdrefn hysbysiadau oherwydd y risg o gostau cyfreithiol. Pan roddir hysbysiad, gall sicrhau cydymffurfiaeth a delio ag anghydfodau ynghylch pa waith sydd angen ei wneud golygu amser a chost. Er bod yna fecanweithiau er mwyn gallu adennill cost y gwaith gan y tirlfeddiannwr, efallai nad oes gan y tirlfeddiannwr mawr o adnoddau.
- 7.5 Roedd awdurdodau yn teimlo bod yna fwlch sylweddol yn y ddeddfwriaeth rhwng archwilio ar y naill law ac adfer brys ar y llaw arall. Roeddent wedi eu cyfyngu gan anallu i ymyrryd er mwyn sicrhau bod perchnogion tomennydd yn gwneud gwaith cynnal a chadw rheolaidd neu wneud y gwaith eu hunain. Roedd yna gonsensws y byddai'n well i'r awdurdodau lleol petaent yn gallu gweithredu yn rhagweithiol. Yn y pen draw, gwaith cynnal a chadw sydd yn atal y tomennydd rhag bod yn beryglus. Byddai gwaith cynnal a chadw priodol yn fwy cost-effeithiol hefyd: pan fo tomen lo angen gwaith adfer, mae'n debygol y bydd cost y gwaith y tu hwnt i adnoddau y rhan fwyaf o berchnogion preifat.

Problemau gyda thirlfeddiannwyr

- 7.6 Roedd diffyg ymwybyddiaeth gan berchnogion tomennydd o gyfrifoldebau cynnal a chadw yn broblem. Gall gweithgaredd ar y domen effeithio ar ddiogelwch hefyd: gall addasu defnydd, torri coed a thipio ychwanegol effeithio ar sefydlogrwydd. Gall tresmaswyr fandaleiddio systemau draenio neu ddefnyddio'r tomennydd ar gyfer gweithgareddau hamdden sydd yn achosi erydiad.

Gwrthdaro cyfundrefnau

- 7.7 Ni ddyluniwyd Deddf 1969 er mwyn rhyngweithio â deddfwriaeth gwarchod yr amgylchedd. Dywedwyd wrthym am wrthdaro rhwng cyfrifoldebau diogelwch cyhoeddus o dan Ddeddf 1969 a gofynion deddfwriaeth amgylcheddol. Gall y rhai rhwystro gwaith adfer a glanhau. Mae delio â llithriad tomen yn debygol o fod yn gynwysedig yn y diffiniad o reoli gwastraff yn y Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol, sydd yn golygu y bydd angen trwydded. Mae'r bennod yn rhoi enghreifftiau o bryd mae hynny wedi digwydd.

Dad-ddosbarthu tomennydd

- 7.8 Roedd rhai awdurdodau lleol yn credu y dylid cael system dad-ddosbarthu tomennydd yr adeiladwyd arnynt neu a adferwyd i'r graddau nad ydynt yn achosi fawr ddim o risg. Mae rhai tomennydd wedi diflannu'n llwyr, o dan draffyrdd er enghraifft. Roedd eraill, yn cynnwys arbenigwyr peirianeg, yn anghytuno; os oes deunydd tomen yn bresennol, bydd risg yn bodoli bob amser, waeth pa mor fach fo hynny. Roeddent yn credu y dylid cadw cofnod bob amser o domennydd o'r fath, hyd yn oed os nad oes dim ar ôl i'w archwilio.

Atebion posibl

- 7.9 Cyfeiriodd y rhanddeiliaid a siaradodd â ni at nifer o atebion posibl. Roedd yna gefnogaeth sylweddol i ryw fath o gorff goruchwyllo. Byddai corff goruchwyllo yn gallu cynnig arbenigedd, dynodi adnoddau i ardaloedd oedd â'r risg uchaf a sicrhau bod categorïau risg ac archwiliadau yn cael eu safoni. Byddai hefyd yn gallu cynnig arbedion maint. Roedd awdurdodau lleol hefyd eisiau pwerau cliriach i gael mynediad i safle er mwyn cynnal archwiliad ac i wneud, neu i gymell perchennog i wneud gwaith cynnal a chadw elfennol.
- 7.10 Roedd syniadau eraill ar gyfer datrys y problemau a nodwyd yn cynnwys pwerau i reoli gweithgareddau ansefydlogi ar domennydd, panel cymeradwyedig o beirianwyr er mwyn sicrhau arbenigedd priodol, rownd ffres o bryniannau gorfodol, a defnydd amgen hirdymor ar gyfer tir tomennydd megis ar gyfer dal carbon a gwarchod bioamrywiaeth. Hefyd cafwyd cynigion ar gyfer datrys deddfwriaeth rheoli gwastraff sydd yn effeithio ar waith diogelwch tomennydd. Roedd y rhan fwyaf o'r awgrymiadau yn cynnwys cydbwysu niwed posibl a sicrhau bod y datrysiad fyddai'n achosi'r effaith hirdymor lleiaf niweidiol yn cael ei ddewis.
- 7.11 Mae'r bylchau a'r cyfyngiadau yn y gyfundrefn ddiogelwch presennol ar gyfer tomennydd anweithredol a ddisgrifiwyd gan randdeiliaid yn hysbysu ein cynigion ar hyn o bryd ym mhennod 10. Cyn edrych ar sut y gellid unioni'r diffygion yma, yn y penodau nesaf rydym yn ystyried y gwaith diogelwch tomennydd glo cychwynnol a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru yn dilyn llithriad tomen Tylorstown, a modelau o reoleiddio peryglon amgylcheddol eraill a ystyriwyd, allai ddarparu dulliau gwahanol.

Y GWAITH CYCHWYNNOL A GOMISIYNWYD GAN LYWODRAETH CYMRU

- 8.1 Yn dilyn llithriad Tylorstown ym mis Chwefror 2020, comisiynodd y Prif Weinidog yr Awdurdod Glo i gynnal adolygiad ar unwaith o holl domennydd glo Cymru ar ran Llywodraeth Cymru. Mae hyn wedi cynnwys dau faes gwaith cyfochrog: casglu data gan awdurdodau lleol fel y cam cyntaf tuag at greu cronfa ddata o domennydd glo, ac archwiliadau brys ar droed mewn cydweithrediad â'r awdurdodau lleol.
- 8.2 Roedd yr ymarferiad casglu data yn cynnwys casglu gwybodaeth am bob tomen, yn cynnwys eu lleoliad, categori risg a math o berchnogaeth. Gofynnwyd i'r awdurdodau lleol am wybodaeth benodol ar domennydd yn eu hardaloedd, yn cynnwys eu categori risg cyfredol ac unrhyw waith oedd yn cael ei wneud ar y tomennydd. Canfu'r Awdurdod Glo ystod eang o ddulliau o gadw cofnodion a dim un system unigol ledled yr awdurdodau lleol ar gyfer asesu a chategoreiddio risg. Mabwysiadodd y tîm ddull ABCD dros dro o raddio risg yn seiliedig ar debygolrwydd methiant tomen a chanlyniadau hynny. O dan y system hon, D yw'r radd risg uchaf ar gyfer tomen, ac A yw'r isaf, gyda chategori R yn ychwanegol ar gyfer tomennydd sydd wedi eu hadfer yn gyfan gwbl.
- 8.3 Erbyn dechrau 2021, cyfanswm y tomennydd anweithredol a gofnodwyd dros dro oedd 2144. Erbyn hyn mae tua 300 o domennydd wedi cael eu dosbarthu fel rhai C neu D. Mae tua 80 o'r rhain yn gategori D, sydd yn arwydd o hanes o symudiad neu arwyddion o ansefydlogrwydd.

- 8.4 Cynhaliwyd archwiliadau ar droed mewn cydweithrediad ag awdurdodau lleol ar yr holl domennnydd y dynodwyd gradd categori uwch (C a D) iddynt. Darparodd y tîm adroddiadau archwilio manwl a chynnig argymhellion i'r awdurdodau lleol, ynghyd ag amserlenni, mewn perthynas â gofynion gwaith cynnal a chadw ac adfer angenrheidiol. Pan fu i'r awdurdodau lleol gynnal yr archwiliadau, ffeiliwyd eu hadroddiadau gyda'r Awdurdod Glo.
- 8.5 Ar ôl enwi ac archwilio tomennnydd, casglodd y tîm wybodaeth safonol ar gyfer pob tomen. Roedd y cam cyntaf yn golygu mapio ffiniau'r domen, yn hytrach na chofnodi tomen fel un pwynt ar fap.

Dull interim o drefnu data tomennnydd

- 8.6 Mae tîm yr Awdurdod Glo wedi cymhwyso dull dros dro o grynhoi data tomennnydd. Mae hwn yn cynnwys rhoi cyfeirnod i bob tomen, a chofnodi eu ffiniau, lleoliad, lefel risg, derbynyddion (y tir neu'r strwythurau y byddai llithriad tomen yn effeithio arnynt), amllder archwilio, dyddiadau'r archwiliad diweddaraf a'r nesaf, manylion am berchnogaeth a'r orsaf dywydd agosaf (er mwyn gallu gwirio faint o law sydd wedi disgyn). Mae'r tîm yn rhagweld y gallai dogfennau penodol, megis adroddiadau archwilio, cynnal a chadw a monitro, gael eu hatodi i ddata tomennnydd er mwyn sicrhau bod yr holl gofnodion perthnasol yn cael eu storio mewn un lleoliad.

Safbwyntiau'r Awdurdod Glo ar Reoli Tomennnydd

- 8.7 Roeddem hefyd wedi gofyn i'r tîm oedd yn ymgymryd â'r gwaith am eu profiadau o ran rheoli tomennnydd sydd yn eiddo i'r Awdurdod Glo, ac am eu safbwyntiau ar sut mae cadw tomennnydd yn ddiogel.

Archwiliadau

- 8.8 Mae'r tîm yn aseinio amllder archwilio yn seiliedig ar risg. Gallai hynny gynnwys archwiliadau ychwanegol yn dilyn glaw trwm. Dylai pob archwiliad gadarnhau a yw'r lefel risg gyfredol dal yn gywir.

Cynnal a chadw ac adfer

- 8.9 Ystyrir opsiynau cynnal a chadw ac adfer yn seiliedig ar broffil tomen. Mae'r rhain yn cynnwys dilyniant o ddulliau yn cynnwys, er enghraifft, clirio ffosydd draenio, gosod offer monitro, ail-blannu llystyfiant ar y domen, hoelio pridd neu lethr, prosiectau mawr er mwyn adeiladu systemau draenio newydd, ac ailbroffilio er mwyn lleihau ongl llethrau.

Cynllun rheoli tomennnydd

- 8.10 Datblygir cynllun unigryw ar gyfer pob tomen sydd yn cynnwys yr holl ddata penodol, yr asesiad risg ar gyfer y domen, amllder archwiliadau a'r gwaith cynnal a chadw ac adfer sydd ei angen.

Safbwyntiau ar reoli tomennnydd yn y tymor hirach

- 8.11 Defnyddiodd tîm yr Awdurdod Glo eu profiad o reoli tomennnydd glo er mwyn nodi nifer o elfennau yr oeddent yn ystyried oedd yn bwysig ar gyfer rheoli tomennnydd yn effeithiol yn yr hirdymor. Y cyntaf o'r rhain oedd creu un gronfa ddata fyddai'n darparu'r math o wybodaeth safonol a nodwyd uchod, a hynny wedi ei ategu gan

broses archwilio ac adrodd safonol. Roeddent hefyd yn credu mai rheoli'r holl domennydd risg uwch yn ganolog fyddai'r ffordd orau o sicrhau cysondeb o ran asesu risg a chymhwyso safonau cynnal a chadw. Gyda threigl amser byddai cymhwyso safon cynnal a chadw trylwyr yn lleihau lefel y risg. Byddai safonau hyfforddi unffurf ar gyfer archwilyr yn ategu'r system.

Gwaith yn y tymor hirach

- 8.12 Y tu hwnt i'r gwaith a gomisiynwyd a ddisgrifir yn y bennod hon, mae Llywodraeth Cymru yn gweithio gydag arbenigwyr ar arferion gorau hirdymor, yn cynnwys mewn perthynas ag effaith newid hinsawdd a datblygu gweledigaeth ehangach ar gyfer adfer tomennydd. Mae hi hefyd yn treialu technolegau newydd megis defnyddio synwryddion a delweddu lloeren er mwyn canfod symudiad mewn tomennydd. Mae yna gynlluniau i gynyddu'r defnydd o drôns.

MODELAU RHEOLEIDDIO ERAILL

- 9.1 Mae'r bylchau a'r cyfyngiadau a ganfuwyd gan randdeiliaid yn y gyfundrefn ar gyfer tomennydd anweithredol a ddarparwyd gan Ddeddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd) 1969 yn dangos ble mae angen diwygio. Mae'r bennod hon yn edrych ar fodelau a ddefnyddir ar gyfer rheoleiddio peryglon amgylcheddol eraill fel dewisiadau amgen posibl i'r gyfundrefn bresennol. Mae'n ceisio modelau sydd yn cynnig symud oddi wrth ffocws ar broblemau penodol ac uniongyrchol cysylltiedig â diogelwch er mwyn caniatáu dull mwy integredig a hyblyg o ymyrryd.

Deddf Cronfeydd Dŵr 1975

- 9.2 Yng Nghymru mae Deddf Cronfeydd Dŵr yn rheoleiddio cronfeydd dŵr mawr dyrchafedig sydd yn gallu dal 10,000 metr ciwbig o ddŵr neu ragor. Mae'n ofynnol i weithredwyr y cronfeydd dŵr yma, a elwir yn "ymgymerwyr" eu cofrestru gyda Chyfoeth Naturiol Cymru, sydd yn gweithredu fel yr awdurdod gorfodi yng Nghymru at ddibenion y Ddeddf. Mae'n ddyletswydd ar CNC i gynnal y gofrestr ac i sicrhau ei bod ar gael i'r cyhoedd ei harchwilio. Mae'n rhaid i'r gofrestr gynnwys yr wybodaeth a ragnodir gan y rheoliadau.
- 9.3 Mae gan CNC ddyletswydd i ddynodi cronfa ddŵr fel cronfa risg uchel pan fônt yn ystyried y gallai bywydau pobl fod mewn perygl petai dŵr yn cael ei ryddhau heb reolaeth arno. Mae cronfeydd dŵr a ddynodir fel rhai risg uchel yn ddarostyngedig i gyfundrefn uwch o archwilio a goruchwyliaeth gan beirianwyr sifil a ddefnyddir gan yr ymgymwrwr. Mae'n rhaid i gronfeydd dŵr risg uchel gael eu goruchwyllo gan beiriannydd goruchwylol bob amser. Mae'n rhaid i beiriannydd archwilio o'r panel priodol o beirianwyr archwilio'r gronfa ddŵr o leiaf bob 10 mlynedd ac ar achlysuron eraill a darperir ar eu cyfer gan y Rheoliadau. Aseinir categori risg i bob cronfa risg uchel er mwyn pennu'r safon dechnegol y mae'n rhaid cadw ati wrth ei hadeiladu ac wrth wneud gwaith cynnal a chadw. Mae'r categori risg yn seiliedig ar y canlyniadau yn hytrach na'r tebygolrwydd o fethu.
- 9.4 Mae cronfeydd dŵr na ystyrir eu bod yn rhai risg uchel yn parhau i fod yn gofrestredig ond nid ydynt yn ddarostyngedig i'r un math o archwilio a goruchwyliaeth.

- 9.5 Mae'r Ddeddf yn darparu ar gyfer penodi panel neu baneli o beirianwyr sifil. Pan fo'r Ddeddf yn nodi bod angen peiriannydd sifil cymwys, mae'n rhaid i'r peiriannydd hwnnw fod yn aelod o'r panel.
- 9.6 Os bydd yn ymddangos i CNC bod unrhyw gronfa ddŵr ddyrchafedig mawr yn anniogel a bod angen gweithredu er mwyn amddiffyn pobl neu eiddo rhag dihangiad dŵr, mae'r Ddeddf yn darparu pŵer i ddefnyddio, o dan oruchwyliaeth peiriannydd sifil cymwys, "such measures as they consider proper to remove or reduce the risk or to mitigate the effects of an escape". Mae gan CNC bwerau mynediad ar dir ble lleolir cronfa ddŵr er mwyn cynnal archwiliad, arolwg neu weithgaredd arall, yn cynnwys pan fo'r gronfa wedi ei gadael. Mae ganddo hefyd y pŵer i godi tâl ar ymgymerydd fel ffordd o adennill y costau a ysgwyddwyd wrth gyflawni ei swyddogaethau o dan y Ddeddf.
- 9.7 Yr elfennau yn y gyfundrefn cronfeydd y maent yn ymddangos i ni eu bod yn haeddu cael eu hystyried wrth greu fframwaith rheoleiddio newydd ar gyfer tomennydd glo yw: y gofyniad i gynnal cofrestr; y gallu i ddynodi cronfa fel un risg uchel yn unol â lefel y perygl mae'n ei achosi a chreu set benodol o ddyletswyddau archwilio a goruchwyllo pan gymhwysir y dynodiad hwn; creu panel o beirianwyr arbenigol er mwyn sicrhau bod y gwaith yn cael ei wneud; a gorfodi cydymffurfiaeth gan un corff canolog. Mae'r dull o gategoreiddio risg sydd yn ystyried y canlyniadau yn hytrach na'r tebygolrwydd o fethiant hefyd yn fodel defnyddiol er mwyn penderfynu ar faint o ymyrraeth sydd ei hangen.

Rheoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014

- 9.8 Rydym wedi edrych ar Reoliadau Chwareli 1999 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014 ym mhennod 4 fel y rheoliadau a ddisodlodd y darpariaethau yn Neddf 1969 ar gyfer tomennydd cysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol. Nodwyd gennym fod gan weithredwr mwynglawdd neu chwarel ddyletswydd drosfwaol i sicrhau diogelwch, a bod rhaid iddynt arfarnu pob tomen er mwyn barnu a yw, neu a allai tomen achosi "perygl sylweddol". Os bernir bod hynny yn wir, bydd dyletswyddau penodol yn cael eu hysgwyddo, yn cynnwys dyletswydd i gael asesiad geodechnegol arbenigol bob dwy flynedd o leiaf.
- 9.9 Mae elfennau'r Rheoliadau yn cynnig model ar gyfer tomennydd anweithredol. Maent yn darparu cyfundrefn archwilio gyffredinol er mwyn canfod problemau diogelwch, yn hytrach na phŵer, fel yn achos Deddf 1969, i weithredu dim ond pan fo problem bosibl yn dod i'r amlwg. Mae'r ddyletswydd i ddynodi tomennydd risg uwch yn darparu ffordd o wahaniaethu tomennydd sydd angen cyfundrefn ddiogelwch fwy trylwyr. Maent hefyd yn darparu un awdurdod rheoleiddio canolog ar gyfer monitro cydymffurfiaeth.
- 9.10 Fel yn achos y gyfundrefn cronfeydd dŵr, mae'r model hwn yn rhoi dyletswyddau rhagweithiol ar ysgwyddau'r gweithredwr mewn perthynas ag archwilio a chynnal a chadw. Yn wahanol i'r gyfundrefn cronfeydd dŵr, nid yw'n gosod dyletswyddau rhagnodol iawn ar ysgwyddau'r gweithredwr. Sail resymegol hyn yw bod y rhai sydd yn gweithredu mwyngloddiau gweithredol yn fwy cyfarwydd â'u diwydiant a bod ganddynt fwy o wybodaeth ynghylch y ffordd orau o gyflawni nod iechyd a diogelwch drosfwaol. Rydym yn credu bod dull mwy rhagnodol yn fwy priodol ar gyfer perchnogion tomennydd anweithredol, oherwydd efallai mai ychydig iawn o wybodaeth sydd ganddynt am ddiogelwch tomennydd.

Deddf Rheoli Llifogydd a Dŵr 2010

- 9.11 Mae pwerau statudol ynghylch systemau draenio er mwyn atal llifogydd yn darparu model defnyddiol arall. O dan Ddeddf Rheoli Llifogydd a Dŵr 2010, mae'n ddyletswydd ar awdurdodau lleol i sefydlu a chynnal cofrestr o strwythurau neu nodweddion allai effeithio ar risg llifogydd yn sylweddol yn eu hardal. Hefyd mae'n ofynnol iddynt gofnodi gwybodaeth am strwythurau a nodweddion o'r fath yn cynnwys perchnogaeth a chyflwr. Mae'n rhaid i'r gofrestr, ac eithrio data personol neu gyfrinachol, fod ar gael i'r cyhoedd ei harchwilio ar bob adeg resymol.
- 9.12 Mae Atodlen 1 hefyd yn darparu pwerau cyfreithiol ychwanegol yng Nghymru er mwyn dynodi asedau neu nodweddion sydd yn effeithio ar risg llifogydd neu erydiad arfordirol. Mae'n cynyddu rheolaeth reoleiddio ar yr asedau neu'r nodweddion hyn. Mae dynodiad yn rhoi dyletswydd ar y perchennog i beidio â gwaredu nac amnewid y strwythur heb gydsyniad yr awdurdod cyfrifol.
- 9.13 Eglurodd rhanddeiliaid i ni mai un cyfyngiad pwysig ar bŵer dynodi yw nad yw'n rhoi dyletswydd ar ysgwyddau perchennog yr ased i gynnal uniondeb strwythurol yr ased, er mwyn sicrhau perfformiad neu i'w atgyweirio. Yn hytrach, mae'n rhaid i gynghorau ddibynnu ar eu pwerau o dan y Ddeddf Draenio Tir 1991 i roi hysbysiadau neu i wneud gwaith angenrheidiol ac ail-godi. Drwy ychwanegu'r dyletswyddau hyn, gallai atodlen 1 ddarparu offeryn defnyddiol ar gyfer cymell gwaith cynnal a chadw ar domennydd.
- 9.14 Atodiad defnyddiol i'r pwerau yma fyddai gofyniad i berchennog tomen i gydymffurfio â chynllun cynnal a chadw penodol ar gyfer y domen. Gallai hynny ddarparu'r wybodaeth sydd ei hangen ar berchennog y domen i ymgymryd â'r tasgau cynnal a chadw elfennol fyddai'n atal tomen rhag bod yn ansefydlog. Mae model ar gyfer cynlluniau cynnal a chadw o'r fath yn cael ei ddarparu yn atodlen 3 Deddf 2020, sydd mewn grym yng Nghymru ond nid yn Lloegr. Mae hynny yn cyflwyno safonau statudol ar gyfer dyluniad, adeiladu, cynnal a chadw a gweithredu systemau draenio dŵr glaw newydd, a 'chorff cymeradwyo' fyddai'n ofynnol er mwyn cymeradwyo'r system ddraenio cyn y gellir dechrau ar y gwaith adeiladu. Mae un o'r safonau yn nodi y dylai'r dyluniad gynnwys cynllun cynnal a chadw arfaethedig sydd yn mynd i'r afael â rheoli'r system yn yr hirdymor.
- 9.15 Mae canllawiau gan Lywodraeth Cymru yn argymhell y dylai'r cynllun gynnwys y math o weithgareddau cynnal a chadw sydd yn ofynnol er mwyn sicrhau bod y system ddraenio yn gweithredu fel y'i dyluniwyd er mwyn rheoli risg llifogydd. Dylai hefyd nodi amlder y gweithgareddau hyn, yr amcangyfrif o'u cost a chynllun safle sydd yn dangos ardaloedd cynnal a chadw, llwybrau mynediad a lleoliadau ble disgwylir gweithgareddau cynnal a chadw.
- 9.16 Gallai cynllun cynnal a chadw rhoi set ragnodol glir o rwymedigaethau cynnal a chadw i berchennog tomen lo. Fel yn achos Deddf 2010, gall methu â chynnal a chadw arwain at gamau gorfodi, gyda hawl i apelio.

Deddf Draenio Tir 1991

- 9.17 Dull ychwanegol yw rhoi pŵer i awdurdodau ymyrryd ar dir preifat er mwyn gweithio ar systemau draenio yn rhagweithiol er mwyn atal blocio. Ar hyn o bryd, mae'r pwerau sydd ar gael i awdurdodau lleol o dan Ddeddf Deddf Draenio Tir 1991 yn gyfyngedig,

ac yn ymarferol nid ydynt yn cael eu defnyddio dim ond mewn achosion o fethiant llwyr.

Cyfundrefn Tir Halogedig

- 9.18 Mae'r gyfundrefn Rhan 2A a ddarparwyd gan Ddeddf Gwarchodaeth Amgylcheddol 1990 ar gyfer trin tir halogedig, a drafodwyd ym mhennod 5 ein hadolygiad o'r gyfraith mewn perthynas â diogelwch tomennydd glo, yn cynnig hierarchaeth o fecanweithiau i awdurdodau sydd yn ceisio adfer tir halogedig. Mae'r rhain yn symud o sicrhau cytundeb gyda'r unigolyn priodol, i roi hysbysiad i hysbysu'r unigolyn hwnnw o beth sydd yn ofynnol ohonynt, neu wneud y gwaith ei hun ar ôl rhoi datganiad adfer ac yna adennill y costau gan yr unigolyn priodol. Ond yn ymarferol, dywedwyd wrthym nad yw awdurdodau yn defnyddio fawr ddim ar y mecanweithiau yma, a bod gwell ganddynt ddefnyddio'r system gynllunio er mwyn delio â halogiad.
- 9.19 O dan amgylchiadau penodol gellir dynodi tir halogedig fel safle arbennig. Yn y sefyllfa hon mae rôl a chyfrifoldeb yr awdurdod lleol fel y rheoleiddiwr arweiniol o dan Ran 2A yn cael eu trosglwyddo i CNC. Gellid defnyddio'r model yma, fel yn yr achos o ddynodi cronfeydd dŵr risg uwch a drafodwyd uchod, i greu cynllun ar gyfer dynodi tomennydd risg uwch fyddai yn eu rhoi dan reolaeth un corff goruchwyllo.

Rhywogaethau Anfrodorol

- 9.20 Mae pwerau a gyflwynwyd yn Neddf Seilwaith 2015 yn galluogi i CNC reoli rhywogaethau anfrodorol ar dir preifat allai, os nad y'u rheolir, arwain at effeithiau sylweddol ar fioamrywiaeth, buddiannau amgylcheddol eraill neu fuddiannau economaidd eraill. Mae'r cynllun yn rhoi enghraifft o ddull fesul cam o ymyrraeth gan awdurdod. Mae awdurdodau yn ymchwilio i bresenoldeb rhywogaeth anfrodorol. Pan fo'n bosibl, byddant yn llunio cytundeb rheoli rhywogaeth gyda'r tiffeddianwyr. Pan nad yw hynny'n bosibl, gellir rhoi gorchymyn rheoli rhywogaeth, sydd yn ei gwneud yn ofynnol i'r perchennog gyflawni mesurau rheoli rhywogaeth neu alluogi i'r awdurdod wneud hynny. Gallai gorchymynion gynnwys darpariaeth ar gyfer taliad. Mae yna bŵer mynediad, wedi ei gyfyngu gan ofyniad angenrheidrwydd a chymesuredd, a hawl i apelio. Mae methu â chydymffurfio â gorchymyn yn drosedd.
- 9.21 Mae'r cynllun yn cynnig hierarchaeth ofalus o raddedig o fecanweithiau er mwyn cyflawni ei amcanion, o gytundeb i orchymyn, naill ai er mwyn cymell y perchennog i wneud y gwaith ei hun neu i ganiatáu i'r awdurdod wneud y gwaith ac adennill y costau. Mae natur y perygl sydd angen ei reoli yn wahanol o un domen lo anweithredol i'r llall. Nid yw'r gyfundrefn yn pennu dyletswydd gyffredinol i archwilio; gellir defnyddio'r pŵer pan fo yna achos i gredu bod y rhywogaeth yn bresennol. Nid yw mater cynnal a chadw ataliol yn codi.

Deddf Yr Amgylchedd (Cymru) 2016

- 9.22 Mae Adran 16 Deddf Yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn rhoi pŵer i CNC i lunio cytundebau rheoli tir er mwyn rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy. Mae'r ddarpariaeth yn caniatáu i'r awdurdod lunio cytundeb gydag unrhyw unigolyn sydd â buddiant mewn tir yng Nghymru ynghylch rheoli neu ddefnyddio'r tir os bydd gwneud hynny yn hyrwyddo "unrhyw amcan sydd ganddo wrth gyflawni ei swyddogaethau". Gall cytundeb rheoli tir, er enghraifft, bennu rhwymedigaethau mewn perthynas â

defnyddio'r tir, cyfyngiadau ar ddefnyddio hawliau ar y tir neu ddarparu ar gyfer gwneud gwaith fyddai'n bodloni dibenion y cytundeb.

- 9.23 Gallai ymestyn y pŵer yma i ganiatáu llunio cytundebau rheoli rhwng perchnogion tomennydd glo a'r awdurdodau sydd yn gyfrifol am ddiogelwch tomennydd glo ddarparu dull effeithiol o gynnal a chadw tomennydd.

Rheoli gollyngiadau dŵr o fwyngloddiau

- 9.24 Mae Adrannau 4A i 4G Deddf Diwydiant Glo 1994, a fewnosodwyd gan Ddeddf Dŵr 2003, yn darparu pwerau eang i'r Awdurdod Glo reoli rhyddhau dŵr o fwyngloddiau. Maent yn enghraifft o ddull rheoleiddio sydd yn dyrannu cyfrifoldeb yn uniongyrchol i awdurdod er mwyn gwneud gwaith rheoli ac adfer, mewn ffordd sydd yn cynnig disgresiwn eang. Mae'r model yn seiliedig ar dderbyn bod rhyddhau dŵr o fwyngloddiau yn berygl sylweddol ac yn atebolrwydd sydd yn deillio o'r diwydiant mwyngloddio hanesyddol, a chyfrifoldeb yr awdurdod yw hynny yn hytrach na'r perchennog preifat. Mae'r pwerau yn eang ac maent yn cwmpasu pwerau mynediad i archwilio mewn achosion o risg i'r amgylchedd ac iechyd pobl, disgresiwn ynghylch y camau priodol ddylid eu cymryd, a phwerau pryniant gorfodol.
- 9.25 Mae Deddf (Ymsuddiant) Glofaol 1991 yn enghraifft o ddull rheoleiddio sydd yn gosod dyletswydd yn uniongyrchol ar awdurdod rheoleiddio er mwyn delio ag atebolrwydd mwyngloddio. O dan y Ddeddf mae gan yr Awdurdod Glo ddyletswydd i gymryd camau adfer mewn perthynas â difrod o ganlyniad i ymsuddiant i unrhyw eiddo a achoswyd gan dynnu cynhaliaeth o dir o ganlyniad i fwyngloddio glo, ac eithrio pan fo'r tir a ddifrodwyd mewn ardal y mae unrhyw unigolyn sydd yn ddeiliad trwydded mwyngloddio yn gyfrifol amdano.

Rheolau statudol mewn awdurdodaethau eraill

- 9.26 Rydym hefyd wedi edrych ar awdurdodaethau eraill am ddulliau rheoleiddio posibl ar gyfer tomennydd glo anweithredol. Y dull a ddefnyddir yn aml yw pennu gofyniad i ddarparu bond ar gyfer adfer safle pan roddir y drwydded mwyngloddio. Enghraifft o'r dull yma yw'r Gyfarwydddeb Gwastraff Mwyngloddio. Nid yw'r dull hwn o reoleiddio yn cynnwys tomennydd gwastraff cysylltiedig â mwyngloddiau a adawyd cyn cyflwyno'r ddeddfwriaeth reoleiddio.
- 9.27 Nid oeddem yn gallu canfod unrhyw ddeddfwriaeth oedd yn benodol gysylltiedig â rheoleiddio tomennydd gwastraff segur ac eithrio Deddf 1969. Nid oeddem yn gallu canfod, er enghraifft, unrhyw ddeddfwriaeth sydd yn pennu dyletswydd i adfer safle mwynglawdd segur. Yn hytrach, roedd y rhan fwyaf o'r modelau a archwiliwyd gennym yn rhoi pwerau i awdurdodau gwladol ddynodi safle ac i orchymyn gwaith adfer. Fel arfer roedd y pwerau yma yn cael eu hategu gan gronfeydd er mwyn ariannu'r gwaith adfer, yn ogystal â phwerau mynediad i'r safle.
- 9.28 Mae yna rai dulliau diddorol o adfer yn bodoli yn Ewrop. Yn yr Almaen mae tomennydd wedi cael eu defnyddio ar gyfer ffermydd ynni solar. Yn Sweden, cyn belled nad oes gan wastraff glo'r potensial o greu asid, mae wedi bod cynnig i ail ddefnyddio'r gwastraff mewn prosiectau adeiladu. Ystyrir nad yw'r defnyddiau yma yn mynd yn groes i'r Gyfarwydddeb Fframwaith Gwastraff cyn belled bod y deunydd yn cael ei ddosbarthu fel sgil-gynnyrch gweddilliol o'r prif weithgaredd mwyngloddio y gellir ei ddefnyddio heb ei brosesu, mae ei ddefnydd terfynol yn glir ac nad yw

defnyddio'r deunydd yn cael ei wahardd am resymau diogelwch amgylcheddol. Yn Ffrainc mae tomennydd wedi cael eu defnyddio fel gwarchodfeydd bioamrywiaeth. Mae'r mentrau yma yn darparu modelau ar gyfer prosiectau sydd yn amcanu at adfer defnydd tir buddiol yn hytrach na fframweithiau er mwyn gwneud gwaith cynnal a chadw cysylltiedig â diogelwch.

CYNIGION DROS DRO AR GYFER CYFUNDREFN DIOGEWLCH TOMENNYDD GLO NEWYDD

- 10.1 Bu i'n hadolygiad o'r problemau a wynebwyd mewn perthynas â rheoli tomennydd anweithredol ar hyn o bryd ddatgelu nifer o ddiffygion yng nghyfundrefn Deddf 1969. Mae'n cyfyngu camau a ganiateir i sefyllfaoedd ble mae yna risg canfyddiadol i'r cyhoedd o ganlyniad i ansefydlogrwydd. Nid yw'n creu dyletswydd gyffredinol i sicrhau diogelwch tomennydd glo. Nid yw'n darparu pŵer i wneud gwaith cynnal a chadw ataliol cyn i domen fod yn un sy'n achosi perygl. Nid yw'n darparu pwerau mewn perthynas â pheryglon ar wahân i ansefydlogrwydd. Mae'r pwerau y mae'n eu creu yn ddarniog ledled awdurdodau lleol, ac mae hynny yn arwain at safonau diogelwch a dosbarthiad risg anghyson. Nid oes yna fecanwaith ar gyfer blaenoriaethu yn achos yr holl domennydd ar sail risg.
- 10.2 Rydym yn credu bod angen i fframwaith reoleiddio newydd ystyried dwy egwyddor: cysondeb dull, ac atal niwed drwy ddull rhagweithiol yn hytrach nag adweithiol. Mae'r egwyddorion yma yn alinio'n dda â'r egwyddor datblygu gynaliadwy a nodir yn Neddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 a'r gofyniad yn y Ddeddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 i weithredu yn unol â'r egwyddor yma. Yn benodol, mae egwyddor datblygu gynaliadwy yn ei gwneud yn ofynnol i gorff cyhoeddus ystyried yr hirdymor, i gymryd camau sydd yn helpu i atal problemau rhag digwydd, a defnyddio dull integredig.
- 10.3 Daethom hefyd i'r casgliad y dylai'r fframwaith symud oddi wrth ddull cyfrwng penodol i ddull mwy holistig. Dylai allu ymestyn i gynnwys risgiau y tu hwnt i ansefydlogrwydd. Mae angen iddo fod yn ddigon cydnherth i ddelio â goblygiadau newid hinsawdd, ac yn ddigon hyblyg i weithio law yn llaw â deddfwriaeth arall sydd yn darparu gwarchodaeth amgylcheddol.
- 10.4 Ym mhennod 10 rydym yn nodi ein cynigion dros dro ar gyfer cyfundrefn newydd ac yn gofyn a yw'r darllenwyr yn cytuno â nhw, ac yn gofyn hefyd am safbwyntiau ar faterion nad ydym hyd yma wedi llunio cynigion yn eu cylch. Mae'r cwestiynau yma wedi eu nodi'n llawn ym mhennod olaf y crynodeb hwn. Mae yna ddiagram sydd yn nodi elfennau ein fframwaith reoleiddio arfaethedig ar ddiwedd y crynodeb hwn.

Tomennydd cysylltiedig â mwynloddiau gweithredol

- 10.5 Ein barn dros dro yw nad oes angen cynnig unrhyw newid i'r gyfundrefn sydd yn rheoli'r ychydig domennydd sydd ar ôl yng Nghymru sydd yn gysylltiedig â mwynloddiau gweithredol. Dywedwyd wrthym fod y gyfundrefn reoleiddio gyfreithiol bresennol, sydd yn rheoleiddio tomennydd ynghyd ag agweddau eraill o weithgareddau mwynloddio, yn gynhwysfawr a digonol. Rydym yn credu bod angen cyfundrefn ar wahân ar gyfer tomennydd anweithredol.

Elfennau fframwaith rheoleiddio ar gyfer tomennydd anweithredol

Diffiniad o domen anweithredol

- 10.6 Rydym yn gofyn am safbwyntiau ar y diffiniad o domen lo yng ngoleuni'r mân wahaniaethau rhwng y diffiniad o domen yn Neddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd) 1969 a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014.

Un corff goruchwyllo ar gyfer tomennydd anweithredol

- 10.7 Ar hyn o bryd rydym yn cynnig sefydlu un endid goruchwyllo y mae'n ddyletswydd arno i oruchwyllo'r gwaith o reoli tomennydd anweithredol mewn ffordd sydd yn sicrhau eu diogelwch. Gellid diffinio'r ddyletswydd honno yn fras fel dyletswydd i sicrhau nad yw'r tomennydd yn achosi perygl i fywydau pobl a lles yr amgylchedd. Nid ydym yn credu y dylai'r ddyletswydd honno gael ei chyfyngu i sefydlogrwydd tomen yn unig. Prif fudd cael un awdurdod goruchwyllo yw y gall fonitro'r holl domennydd anweithredol a sicrhau cydymffurfiaeth â'r holl ofynion rheoleiddio yn unol â safon gyson ledled Cymru. Ni fyddai'n rhaid i'r awdurdod goruchwyllo gyflawni'r holl weithgaredd cysylltiedig â diogelwch ei hun. Pan fo'n briodol, gallai ofyn i eraill gyflawni gweithgareddau penodol; rydym yn gofyn a ddylai awdurdodau lleol barhau i ysgwyddo rhai dyletswyddau.

Cofrestr tomennydd

- 10.8 Ar hyn o bryd rydym yn cynnig mai un o ddyletswyddau awdurdod goruchwyllo newydd fyddai ffurfio a chynnal cofrestr tomennydd. Gallai'r wybodaeth sydd eisoes wedi ei chasglu gan dîm ymateb i domennydd yr Awdurdod Glo fod yn sail ar gyfer y gofrestr, ac mae Llywodraeth Cymru wedi dweud wrthym fod gwaith eisoes yn mynd rhagddo ar greu cofrestr. Dylai'r cofnod yn y gofrestr ar gyfer pob tomen gynnwys gwybodaeth safonol sydd wedi ei rhagnodi yn y Rheoliadau.
- 10.9 Oherwydd ei bod yn bosibl y gallai tomennydd glo newydd gael eu canfod, neu y gallai tomennydd gweithredol fod yn rhai anweithredol yn y dyfodol, rydym ar hyn o bryd yn credu y dylai'r awdurdod allu ychwanegu tomennydd o'r fath i'r gofrestr. Rydym yn gofyn am safbwyntiau ynghylch a ddylai fod yn ddyletswydd ar dirfeddianwyr i hysbysu'r awdurdod goruchwyllo am fodolaeth unrhyw domen y byddant yn dod yn ymwybodol ohonynt ar eu tir nad ydynt eisoes ar y gofrestr. Rydym yn awgrymu y dylid rhoi hawl i apelio pan fo perchnogaeth, neu ddynodiad tomen, yn cael ei herio.
- 10.10 Bydd dyletswyddau i ddiweddarau'r gofrestr yn dibynnu ar bwy fydd yn ysgwyddo'r cyfrifoldeb i gynnal archwiliadau, gwaith cynnal a chadw ac adfer. Trafodir yr opsiynau yr ydym yn eu hystyried isod. Rydym yn credu y dylai'r wybodaeth ar y gofrestr tomennydd fod yn gyhoeddus, yn ddarostyngedig i'r angen iddi barhau'n gyfrinachol er mwyn cydymffurfio â chyfraith diogelu data.

Diffiniad o berchennog

- 10.11 Bydd yn bwysig cael eglurder ynghylch pwy fydd yn cael ei ystyried fel perchennog tomen o dan y gyfundrefn newydd. Mae'n ymddangos i ni bod y diffiniad a ddarperir yn Neddf 1969, sydd yn trin unrhyw ddeiliad prydles fel y perchennog os bydd mwy nag un flwyddyn ar ôl ar eu prydles, yn gallu gosod atebolrwydd perchnogaeth yn y

man anghywir. Rydym yn awgrymu mai'r perchennog yw'r sawl sydd yn dal y rhydd-ddaliad neu brydles am gyfnod o 21 mlynedd neu fwy.

Archwiliad cychwynnol a chynllun rheoli tomennydd

10.12 Ar hyn o bryd rydym yn cynnig y dylai fod yn ddyletswydd ar yr awdurdod goruchwyllo i drefnu archwiliad cychwynnol o domen at ddiben asesu risg a dylunio cynllun rheoli tomennydd. Gallai'r asesiad risg fod yn seiliedig ar y math o wybodaeth gaiff ei chasglu ar hyn o bryd gan dîm ymateb i domennydd yr Awdurdod Glo. Mae hynny yn cynnwys proffil ffisegol y domen a'r ardaloedd y byddid yn effeithio arnynt petai domen yn methu. Gallai hynny gynnwys pob ffactor risg yn cynnwys, er enghraifft, ymlosgiad a llygredd. Gallai un cynllun rheoli ar gyfer clwstwr o domennydd cyfagos fod yn briodol. Byddai unrhyw gynllun yn cynnwys manylion megis amllder archwiliadau, y gwaith cynnal a chadw ac adfer angenrheidiol, ac amserlen. Rydym yn gofyn a ddylai Gweinidogion Cymru gael pŵer i ragnodi cynnwys cynlluniau rheoli.

Dosbarthu tomennydd

10.13 Mae'r system ddosbarthu tomennydd a ddefnyddir ar hyn o bryd gan y tîm ymateb i domennydd yn seiliedig ar debygolrwydd llithriad tomen a chanlyniadau hynny. Rydym yn gofyn a ddylai'r dull a fabwysiedir ar gyfer yr hirdymor ystyried peryglon eraill hefyd.

Dynodi tomennydd risg uwch

10.14 Ar hyn o bryd rydym yn ystyried bod dynodi bod tomen benodol angen safon fwy trylwyr o ymyrraeth yn ddimensiwn pwysig mewn cynllun rheoleiddio newydd. Pan gyrhaeddir trothwy penodol, er enghraifft prawf "perygl sylweddol" fel y'i cymhwysir i domennydd sydd yn gysylltiedig â mwynloddiau a chwareli gweithredol, byddai cyfundrefn ddiogelwch uwch yn cael ei chymhwyso gyda mwy o gyfranogiad gan yr awdurdod goruchwyllo.

10.15 Rydym yn nodi meini prawf posibl ar gyfer dynodi, ac yn gofyn am safbwyntiau arnynt. O ystyried y byddai dynodiad yn ychwanegu baich i'r tîfeddiannwr perthnasol, rydym hefyd yn cynnig ar hyn o bryd y dylid darparu hawl i apelio yn erbyn dynodiad.

Cyfrifoldeb am domennydd dynodedig

10.16 Ar ôl i domen gael ei dynodi, un opsiwn fyddai i'r corff goruchwyllo ymgymryd â'r gwaith archwilio, cynnal a chadw ac adfer yn ei gyfanrwydd sydd yn ofynnol o dan y cynllun rheoli tomen. Byddai hynny yn sicrhau dull cyson a rhagweithiol ar gyfer pob tomen. Byddai'n cadw'r holl ddogfennau perthnasol yn gyfredol ac mewn un lle. Byddai'n caniatáu blaenoriaethu gwaith yn systematig yn seiliedig ar risg. Neu gellid rhoi dyletswydd ar berchennog tomen i wneud y gwaith, gan ddefnyddio peirianwyr priodol gymwys, a rhoi dyletswydd ar yr awdurdod goruchwyllo i archwilio yn ddigon rheolaidd er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth ac i ddiweddarau cofnodion. Byddai'r awdurdod hefyd angen pwerau gorfodi mewn achosion o ddiffyg cydymffurfiaeth.

10.17 Rydym yn tueddu i gredu, yn achos tomennydd dynodedig, mai'r awdurdod ddylai fod yn gyfrifol am sicrhau bod y gwaith a nodir yn y cynllun rheoli tomennydd yn cael ei wneud, fel arfer drwy wneud y gwaith ei hun. Ond gall fod yna achosion pan fo'n well gan berchennog tomen wneud y gwaith ac mae mewn gwell sefyllfa i wneud hynny (neu i wneud trefniadau ar gyfer gwneud y gwaith) na'r awdurdod goruchwyllo. Gallai

hynny fod yn arbennig o wir pan mai'r perchennog yw CNC, awdurdod lleol neu'r Awdurdod Glo.

Archwiliad gan yr awdurdod goruchwyllo

10.18 Pan adawir i berchnogion tomennydd dynodedig wneud y gwaith byddai angen i'r gyfundrefn ei gwneud yn ofynnol i'r awdurdod goruchwyllo archwilio'r tomennydd mor rheolaidd ag sy'n briodol a'i rymuso i wneud hynny. Nid ydym yn credu ei bod yn briodol mai perchennog y domen ddylai fod yn gyfrifol am archwilio. Byddai'r cynllun rheoli tomennydd yn nodi amllder archwiliadau ar gyfer y domen benodol. Dylai dyletswydd archwilio'r awdurdod gynnwys gofyniad i adolygu'r dynodiad; pan fernir bod tomen wedi dychwelyd i gyflwr nad yw mwyach yn cyfiawnhau dynodiad, gellid symud y domen i'r gyfundrefn lefel is yr ydym yn ei thrafod isod.

Cyfrifoldeb am domennydd risg is

- 10.19 Ni fydd y mwyafrif o'r tomennydd yn y gronfa ddata tomennydd angen dynodiad. Rydym wedi clywed gan randdeiliaid mai'r brif broblem yn achos tomennydd sydd ar hyn o bryd yn perthyn i'r categorïau risg isaf yw absenoldeb pŵer i sicrhau bod gwaith cynnal a chadw rhagweithiol yn cael ei wneud gallai atal y domen rhag bod yn beryglus. Am y rheswm hwn mae cymhwyso egwyddor atal yn awgrymu'r angen i ddylunio cyfundrefn sydd yn gweithredu er mwyn sicrhau bod gwaith cynnal a chadw yn cael ei wneud yn rheolaidd ac ar amllder sydd yn seiliedig ar anghenion y domen benodol.
- 10.20 Yn achos y tomennydd hyn rydym yn awgrymu dull seiliedig ar gytundebau cynnal a chadw. Gellid rhoi pŵer i'r awdurdod perthnasol lunio cytundeb cynnal a chadw tomen gyda perchennog y domen, wedi ei ategu gan bŵer i roi gorchymyn cynnal a chadw mewn achos o fethu cytuno neu ddifffyg cydymffurfiaeth â chytundeb. Gellid cyfuno'r pwerau hyn gyda phŵer i ganiatáu'r awdurdod i benderfynu gwneud y gwaith eu hun. Byddai hwn yn opsiwn defnyddiol os bydd yn casglu y bydd y gost o weinyddu'r cytundeb tomennydd a sicrhau cydymffurfiaeth yn debygol o fod yn uwch na chost y gwaith ei hun. Gallai'r cytundebau cynnal a chadw ar gyfer tomennydd a osodir yn y categori yma ddefnyddio dull rhagnodol iawn er mwyn cynorthwyo perchnogion tomennydd sydd â lefel isel o wybodaeth am ddiogelwch tomennydd.
- 10.21 Byddai angen i'r gyfundrefn bennu dyletswydd i archwilio'r tomennydd yn briodol reolaidd er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth. Nid ydym yn credu y gellir cyfiawnhau gosod y ddyletswydd archwilio hon ar ysgwyddau perchnogion tomennydd. Byddai'r cynllun rheoli tomennydd a gedwir ar y gofrestr tomennydd yn nodi amllder archwiliadau ar gyfer y domen benodol. Yn dilyn archwiliad, byddai'r cofnod archwilio yn cael ei ychwanegu at y gofrestr tomennydd a byddai hynny yn diweddarau'r gofrestr.
- 10.22 Gallai cydymffurfiaeth â'r cynllun rheoli tomennydd ddarparu gwarchodaeth bwysig i perchennog tomen rhag atebolrwydd sifil, oherwydd byddai hynny yn arwydd cadarn bod y perchennog wedi gwneud popeth fyddai'n rhesymol ofynnol iddynt ei wneud er mwyn atal niwed cysylltiedig â'r domen. Ni fyddai hynny yn osgoi atebolrwydd o dan y rheol yn *Rylands v Fletcher*, ond fel y gwelsom ym mhennod 6, mae'r rheol honno wedi cael ei chyfyngu o ran ei chymhwyso i amgylchiadau cyfyngedig iawn.

Yr awdurdod sydd yn gyfrifol am oruchwyllo cytundebau cynnal a chadw tomennydd

- 10.23 Dewis arall ar gyfer y categori lefel is o domennydd yw a ddylai'r awdurdod goruchwyllo newydd ysgwyddo'r cyfrifoldeb am lunio a goruchwyllo cytundebau a gorchmynion cynnal a chadw a'r archwiliadau rheolaidd. Fel arall, allai aros gyda'r awdurdodau lleol sydd yn gyfrifol am domennydd anweithredol ar hyn o bryd. Gallwn weld manteision ac anfanteision i bob trefniant. Dewis arall fyddai rhoi'r pŵer i lunio cytundebau a gorchmynion i'r awdurdod goruchwyllo, a'r cyfrifoldeb am eu goruchwyllo i'r awdurdod lleol.

Pwerau gorfodi

- 10.24 Er mwyn sicrhau bod y gyfundrefn reoleiddio newydd yn effeithiol, bydd yr awdurdod fydd yn gyfrifol am orfodi hynny angen pwerau ategol digonol. Ar hyn o bryd rydym yn cynnig y dylid cael pŵer mynediad i dir sydd yn cynnwys tomen lo cofrestredig neu domen yr amheuir sydd yn anweithredol at ddibenion a ragnodir; rydym yn cyfeirio'n ôl at y cyfundrefnau rheoleiddio a drafodwyd ym mhennod 9 am fodelau posibl. Rydym hefyd yn cynnig y gellid defnyddio'r pŵer mynediad at ddibenion ymchwilio i bresenoldeb tomen lo neu'r angen am waith cynnal a chadw neu adfer ar domen, a chyfarwyddo, goruchwyllo neu wneud gwaith. Rydym hefyd yn nodi cynigion ar gyfer sancsiynau am rwystro mynediad a pheidio â chydymffurfio â gorchymyn cynnal a chadw.

Pwerau codi tâl

- 10.25 Rydym yn nodi yn y papur ymgynghori bod Rhan 2 Deddf 1969 yn rhoi'r cyfrifoldeb ariannol am waith ar domennydd ar y perchennog (fel y'i diffinnir), ond bod awdurdodau lleol wedi cael anhawster adennill arian gan dirfeddianwyr, ac nad oes dim pwerau i godi tâl am waith cynnal a chadw nac ar gyfer profion archwilio nad ydynt yn arwain at waith adfer. Yn ymarferol, gall fod yn fwy cost effeithiol i gorff cyhoeddus wneud gwaith cynnal a chadw ataliol ar domennydd na gwirio bod tirfeddiannwr wneud y gwaith, a'i orfodi i wneud hynny.
- 10.26 Un dull posibl o ariannu'r gwaith ar domennydd dynodedig fyddai dilyn y model cronfeydd dŵr drwy godi ffi ar berchennog y domen ar yr adeg cofrestru, a ffi flynyddol uwch ar berchennog tomen ddynodedig. Neu, gellid dylunio'r strwythur codi tâl er mwyn adlewyrchu'r math o waith sydd angen ei wneud ar domennydd unigol. Mater i Lywodraeth Cymru, ac nid i ni, yw dewisiadau polisi ynghylch i ba raddau y dylai perchnogion tomennydd ysgwyddo costau mesurau diogelwch tomennydd glo. Rydym yn cynnig creu pŵer cyffredinol er mwyn codi tâl er mwyn gallu gwneud y dewisiadau yma.

Hawliadau am iawndal neu gyfraniadau ac apeliadau

- 10.27 Mae'r hawliau i dderbyn iawndal a chyfraniadau a grëwyd gan Ddeddf 1969 yn gymhleth a thrwsgl. Rydym yn eu crynhoi yn y papur ymgynghori ac yn gofyn am safbwyntiau ar i ba raddau maent yn dal yn angenrheidiol, yn arbennig yng ngoleuni ein diffiniad arfaethedig o berchennog. Rydym hefyd yn edrych ar gyrff posibl ar gyfer gwrando ar hawliadau ac apeliadau o dan y cynllun newydd. Gallai'r rhain godi rhwng partion preifat, er enghraifft mewn perthynas ag iawndal, neu rhwng parti preifat ac awdurdod. Rydym yn edrych ar fodelau sydd yn bodoli ar gyfer hawliau apelio ac yn gofyn am safbwyntiau.

Panel o beirianwyr

- 10.28 Yn ychwanegol at yr elfennau yr ydym wedi eu hamlinellu uchod, rydym ar hyn o bryd yn ystyried bod creu panel cymeradwyedig o beirianwyr sydd â chymwysterau arbenigol ar gyfer archwilio goruchwyllo gweithgareddau ar domennydd glo yn ffordd dda o sicrhau cysondeb a diogelwch.

Gwrthdaro rhwng deddfwriaeth amgylcheddol a diogelwch tomennydd

- 10.29 Byddai fframwaith rheoleiddio effeithlon yn helpu i sicrhau nad yw argyfyngau yn digwydd mewn perthynas â thomennydd, ond mae'n dal yn bwysig nad yw'r gyfraith yn gweithredu fel rhwystr i ddatrysiad mewn achos o'r fath. Am y rheswm hwnnw, mae'n bwysig cysoni'r angen i waredu deunydd tomennydd os bydd yn llithro neu os y'i dadleolir mewn ffordd arall, gyda gofynion deddfwriaeth amgylcheddol. Mae yna hefyd achosion, nad ydynt yn achosion brys, pan fo deddfwriaeth amgylcheddol yn gwrthdaro â chynnal a chadw tomennydd.
- 10.30 Nid ydym yn credu mai esemptio deunydd tomennydd o ddeddfwriaeth amgylcheddol yw'r ateb. Efallai mai rhan o'r ateb yw darparu pŵer wedi ei ddrafftio'n debyg i'r pwerau yn y Ddeddf Argyfyngau Sifil Posibl er mwyn i Weinidogion Cymru roi cyfarwyddyd mewn achos brys cysylltiedig â thomen lo neu fygythiad o hynny. Gallai'r cyfarwyddyd alluogi i gamau gael eu cymryd er mwyn osgoi perygl i iechyd a diogelwch pobl tra hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i ystyried yr angen i leihau niwed i'r amgylchedd. Gallent hefyd eu gwneud yn ofynnol i'r awdurdod goruchwyllo geisio unrhyw drwyddedau neu ganiatâd cynllunio angenrheidiol pan fo hynny yn ddichonadwy.
- 10.31 Rydym hefyd yn credu y byddai'n fuddiol diwygio'r ddarpariaeth frys yn y Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol er mwyn sicrhau nad yw nid yn unig yr ymateb brys uniongyrchol yn torri'r rheoliadau, ond pan fo'n briodol, nad yw camau tymor byr i dymor canolig ddim yn eu torri ychwaith. Ar hyn o bryd, mae Rheoliad 40(1) yn caniatáu i awdurdod gymryd camau mewn achos brys er mwyn osgoi perygl i iechyd pobl, pan fo'r holl gamau rhesymol wedi cael eu cymryd er mwyn lleihau llygredd a bod y rheoleiddiwr wedi cael ei hysbysu'n brydlon. Gallai'r rheoliad hefyd ddarparu bod yr awdurdod yn cael ei warchod yn dilyn achos brys, nes ei bod yn ddichonadwy i wneud cais am y trwyddedau priodol er mwyn ymdrin â'r ateb hirdymor. Gallai hynny ddarparu gwarchodaeth oni ellid dangos bod y rhai oedd yn gweithredu yn ymwybodol o'r risg o ddifrod amgylcheddol ac wedi methu â defnyddio rhagofalon rhesymol.
- 10.32 Ynghyd â newidiadau deddfwriaethol, mae Llywodraeth Cymru yn llunio Protocol er mwyn sicrhau bod yr awdurdodau sydd yn ymwneud ag achos brys sydd yn ymwneud â thomen lo yn gallu cydlyn eu hymateb, cytuno ar y dull gorau dan yr amgylchiadau a chadw cofnod o'r camau a gymerwyd. Bydd canllawiau fydd yn ategu dull mwy cydweithredol a phragmatig yn helpu i sicrhau bod yr holl bartion yn ystyried y posibiliadau, ac yn pwyso a mesur diogelwch y cyhoedd a niwed amgylcheddol ym mhob achos. Gallai cael cynlluniau wrth gefn ar gyfer storio deunydd tomennydd mewn achos o lithriad fod yn rhan o ddull mwy cydweithredol.
- 10.33 Pan fo'r awdurdod mewn sefyllfa i wneud cais am ganiatâd am ateb hirdymor i waredu'r deunydd, gall fod yn anodd iawn o hyd canfod ateb i waredu symiau mor fawr o ddeunydd. Efallai y bydd angen diwygio'r Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol eu hunain ar lefel canllawiau er mwyn caniatáu atebion storio pwrpasol

ar gyfer deunydd tomennydd. Rydym yn gofyn am safbwyntiau ar yr amrywiol opsiynau yma.

Prosiectau Adfer

- 10.34 Mae rhanddeiliaid hefyd wedi awgrymu, o ystyried y risg uwch o fethiant draenau tomennydd glo a grëir gan newid hinsawdd, sydd i bob pwrpas yn cyflymu diwedd eu hoes draenio, ei bod hefyd yn amser am rownd newydd o brosiectau adfer. Gall fod yn bosibl cyfuno ein cyfundrefn uwch arfaethedig ar gyfer tomennydd risg uwch gyda dull datblygu strategol mwy hirdymor er mwyn enwi tomennydd ar gyfer prosiectau cyfalaf. Gallai'r broses o ddynodi tomennydd yr ydym wedi ei hamlinellu uchod gynnwys ystyriaeth i'w haddasrwydd ar gyfer adfer. Un offeryn y gellir ei ddefnyddio ar gyfer hynny fyddai cydbwyllgor corfforaethol wedi ei sefydlu dan Ddeddf Llywodraeth ac Etholiadau Lleol (Cymru) 2021.
- 10.35 Byddai'r dull hwn yn caniatáu datblygu Canolfan ragoriaeth i bob pwrpas ar gyfer adfer tomennydd. Gallai egwyddorion datblygu cynaliadwy o dan Ddeddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a Deddf Yr Amgylchedd (Cymru) 2016 arwain dewisiadau polisi ynghylch tomennydd. Mae'r egwyddorion yma yn cynnwys yr angen i ystyried lles y cyhoedd yn yr hirdymor. Gall yr egwyddorion datblygu cynaliadwy weithio i ail-siapio cysyniadau gwerth economaidd yng nghyd-destun argyfwng hinsawdd. Fel y nodwyd gennym ym mhennod 7 y papur ymgynghori, un opsiwn fyddai defnyddio tomennydd a adferwyd ar gyfer storio carbon neu er mwyn gwarchod bioamrywiaeth. Yn draddodiadol, mae prosiectau adfer wedi dibynnu ar brynant gorfodol mewn perthynas â safleoedd tomennydd, ond gellir gweld dulliau gwahanol mewn prosiectau diweddar ar gyfer adfer safleoedd mwyngloddiau metel sydd yn seiliedig ar gytundebau gyda thirfeddianwyr.
- 10.36 Mae'r awgrymiadau yma yn ymestyn y tu hwnt i'n cylch gorchwyl, ond rydym yn credu bod eu cynnwys yn adlewyrchu pryderon rhanddeiliaid, yn helpu i ddiogelu'r fframwaith rheoleiddio i'r dyfodol, ac yn cydweddu â'r normau ehangach sydd yn rheoli llunio polisi amgylcheddol yng Nghymru. Rydym yn gofyn am safbwyntiau.

CWESTIYNAU YMGYNHGORIAD

Cwestiwn Ymgynghoriad 1.

- 10.37 Rydym yn cynnig ar hyn o bryd na ddylid addasu'r gyfundrefn reoleiddio bresennol ar gyfer tomennydd sydd yn gysylltiedig â mwyngloddiau gweithredol.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 2.

10.38 Rydym yn ceisio barn ynghylch a allai diffiniad boddhaol o domen lo segur gyfeirio at wastraff o waith cloddio glo ac a ddylai gynnwys cyfeiriad penodol at domennydd gorlwyth, ôl-lenwi, tomennydd rwbel, pentyrrau stoc a morlynnoedd.

Cwestiwn Ymgynghoriad 3.

10.39 Rydyn ni'n cynnig dros dro na ddylai unrhyw ddeddfwriaeth newydd fod yn berthnasol i domen y mae Rheoliadau Chwareli 1999 neu Reoliadau Mwyngloddiau 2014 yn berthnasol iddi.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 4.

10.40 I'r graddau y mae atebolrwydd o dan y fframwaith rheoleiddio newydd yn gorwedd gyda pherchennog y tir sy'n cynnwys tomen, rydym yn cynnig dros dro y dylid diffinio'r perchennog fel rhydd-ddeiliad neu lesddeiliad o dan brydles o 21 mlynedd neu fwy, ac eithrio pan fydd eu buddiant yn cael ei adfer i gyfnod o 21 mlynedd neu fwy.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 5.

10.41 Ar hyn o bryd rydym yn cynnig y dylid sefydlu awdurdod goruchwyllo fyddai'n gyfrifol am ddiogelwch yr holl domennydd glo anweithredol.

A ydych yn cytuno? Os nad ydych chi, nodwch beth fyddech chi'n ei ffafrio.

Cwestiwn Ymgynghoriad 6.

10.42 Rydym yn gofyn am safbwyntiau ar y canlynol: ai gorff sydd eisoes yn bodoli neu gorff a grëir o'r newydd ddylai'r awdurdod goruchwyllo fod.

Cwestiwn Ymgynghoriad 7.

10.43 Os sefydlir corff newydd, ar ba ffurf ddylai'r corff newydd fod? A ddylai, er enghraifft, fod yn gorff cyhoeddus canolog, yn gydbwyllgor corfforaethol o awdurdodau lleol o dan Deddf Llywodraeth Leol a Chynllunio (Cymru) 2021, neu yn rhywbeth arall?

Cwestiwn Ymgynghoriad 8.

10.44 Ar hyn o bryd rydym yn cynnig y dylai dyletswydd yr awdurdod goruchwyllo i sicrhau diogelwch tomennydd gael ei fframio fel un gyffredinol, ac nid yn un a gyfyngir i risgiau penodol.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 9.

10.45 Rydym yn cynnig dros dro y dylid ffurfio a chynnal cofrestr ganolog o domennydd.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 10.

10.46 Rydym yn cynnig dros dro y dylai cynnwys y gofrestr tomennydd gael ei ragnodi gan Weinidogion Cymru drwy offeryn statudol.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 11.

10.47 Ar hyn o bryd rydym yn ystyried

(1) y dylai fod yn ddyletswydd ar yr awdurdod goruchwyllo ac y dylai gael y pŵer i gynnwys unrhyw domen ar y gofrestr y daw'n ymwybodol ohoni;

(2) dylai perchennog tir gael hawl i apelio yn erbyn cynnwys y tirlfeddiannwr fel perchennog tir ble lleolir tomen; dylai sail yr apêl fod yn (a) nad y tir feddiannwr yw perchennog y tir dan sylw a/neu (b) nad oes tomen ar y tir.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 12.

10.48 Rydym yn ceisio barn ynghylch a ddylai perchennog tir fod o dan ddyletswydd i hysbysu'r awdurdod goruchwyllo am unrhyw domen y mae perchennog y tir yn ymwybodol ohoni neu'n dod yn ymwybodol ohoni ar dir sy'n eiddo i'r tirlfeddiannwr, oni bai fod gan y tirlfeddiannwr reswm dros gredu ei fod eisoes wedi'i gofrestru.

Cwestiwn Ymgynghoriad 13.

10.49 A ydych yn credu y dylai'r holl wybodaeth ar gofrestr tomennydd fod ar gael yn gyhoeddus ai peidio? A oes yna unrhyw gategorïau penodol o wybodaeth na ddylid eu cyhoeddi?

Cwestiwn Ymgynghoriad 14.

10.50 Ar hyn o bryd rydym yn cynnig, ar ôl cofnodi tomen ar y gofrestr, y dylai fod yn ddyletswydd ar yr awdurdod goruchwyllo i drefnu archwiliad o'r domen oni bai ei fod yn ystyried bod archwiliad digon diweddar a thrwyadl wedi cael ei gynnal.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 15.

10.51 Rydym yn cynnig dros dro

(1) y dylai fod yn ddyletswydd ar yr awdurdod goruchwyllo i lunio asesiad risg a chynllun rheoli ar gyfer unrhyw domen sydd yn gynwysedig yn y gofrestr;

(2) dylai Gweinidogion Cymru gael pŵer i ragnodi'r materion y dylid eu cynnwys mewn asesiad risg a chynllun rheoli tomennydd drwy offeryn statudol.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 16.

10.52 Rydym yn cynnig dros dro y dylai dosbarthiad risg tomennydd glo ystyried risg ansefydlogrwydd tomen a chanlyniadau llithriad gwastraff.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 17.

10.53 A ddylai dosbarthiad tomennydd glo hefyd ystyried y risg y mae'r domen yn ei achosi o ran llygredd, ymlosgiad a llifogydd?

Cwestiwn Ymgynghoriad 18.

10.54 Rydym yn cynnig dros dro y dylai deddfwriaeth diogelwch tomennydd glo ddarparu ar gyfer dynodi tomen lo fel un “risg uwch” gan yr awdurdod diogelwch pan fo’r domen yn bodloni’r meini prawf a ragnodir gan Weinidogion Cymru drwy offeryn statudol.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 19.

10.55 Rydym yn gofyn am safbwyntiau ynghylch a ddylid dynodi drwy gyfeirio at unrhyw un o’r meini prawf canlynol, neu unrhyw rai eraill:

- (1) mae’r domen yn dangos arwyddion neu mae ganddi hanes diweddar o symudiad neu ansefydlogrwydd;
- (2) byddai llithriad gwastraff o’r domen yn debygol o effeithio ar
 - (a) adeiladau neu ardaloedd sydd wedi eu dylunio i bobl fyw ynddynt neu eu meddiannu;
 - (b) ffordd, rheilffordd, camlas neu unrhyw seilwaith arall; neu
 - (c) gwrs dŵr;
- (3) mae yna risg sylweddol i’r domen ryddhau llygredd peryglus i’r amgylchedd;
- (4) mae yna risg sylweddol i’r domen achosi llifogydd;
- (5) mae yna risg sylweddol i ddeunydd yn y domen ymlosgi yn ddigymell;
- (6) mae angen gwaith peiriannu ar y domen.

Cwestiwn Ymgynghoriad 20.

10.56 Rydym yn cynnig dros dro y dylai unigolyn yr effeithiwyd arno gan ddynodi tomen lo fel un risg uwch gael hawl i apelio.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 21.

10.57 Rydym yn cynnig dros dro y dylai fod yn ddyletswydd fel arfer ar yr awdurdod goruchwyllo ei hun, yn achos tomen ddynodedig, i gynnal y gweithgareddau a nodir yn y cynllun rheoli tomen ar gyfer y domen benodol.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 22.

10.58 Rydym yn cynnig dros dro y dylai'r awdurdod goruchwyllo gael y pŵer i lunio cytundeb rheoli tomennydd gyda pherchennog y tir sydd wedi ei gofrestru ar y gofrestr tomennydd, fydd yn darparu bod y perchennog yn cynnal y gweithgareddau a nodir yn y cynllun rheoli tomennydd.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 23.

10.59 A ydych yn cytuno mai'r awdurdod ddylai ysgwyddo'r ddyletswydd archwilio er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth â'r cytundeb rheoli tomennydd?

Cwestiwn Ymgynghoriad 24.

10.60 Ar hyn o bryd rydym yn cynnig y dylai'r awdurdod goruchwyllo allu rhoi gorchymyn cynnal a chadw tomennydd pan fo'r

- (i) perchennog wedi methu â chydymffurfio gyda chytundeb a luniwyd a'u bod wedi derbyn hysbysiad rhesymol am y methiant hwnnw a chyfle rhesymol i'w unioni;
- (ii) cynigwyd cytundeb i'r perchennog ac mae wedi gwrthod cytundeb â thelerau addas neu wedi methu ag ymateb o fewn 42 diwrnod, ac mae'r awdurdod yn credu ei bod yn annhebygol y bydd y perchennog yn cytuno;
- (iii) mae'r awdurdod yn ystyried bod y gwaith a nodir yn y gorchymyn angen ei wneud ar frys, neu
- (iv) ni fu'n bosibl canfod pwy yw'r perchennog er cymryd camau penodol i geisio canfod hynny.

10.61 Rhaid i'r awdurdod fod yn fodlon bod y mesurau a gynigir yn gymesur â'r amcan sydd i'w gyflawni.

10.62 Rhaid i'r gorchymyn naill ai ei gwneud yn ofynnol i'r perchennog gynnal y gweithgareddau neu ddarparu i'r awdurdod wneud hynny.

10.63 Dylai fod gan y perchennog hawl i apelio yn erbyn gosod gorchymyn cynhaliaeth.

10.64 Ac eithrio yn achos gorchymyn brys, mae'n rhaid i'r gorchymyn ddarparu digon o amser ar gyfer gwneud apêl.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 25.

10.65 Ydych chi'n credu mai'r awdurdod goruchwyllo ddylai fod yn gyfrifol am gytundebau cynnal a chadw ar gyfer tomennydd risg is, neu mai'r awdurdodau lleol ddylai fod yn gyfrifol?

10.66 Os ydych chi'n credu mai'r awdurdod lleol ddylai fod yn gyfrifol, a ddylai hyn gynnwys gwneud a goruchwyllo'r cytundebau, neu a ddylai'r awdurdod goruchwyllo gael y ddyletswydd i wneud y cytundeb?

Cwestiwn Ymgynghoriad 26.

10.67 Rydym yn cynnig dros dro

(1) dylai pobl sydd wedi'u hawdurdodi'n ysgrifenedig gan yr awdurdod goruchwyllo neu unrhyw gorff cyhoeddus arall sy'n gyfrifol am swyddogaethau o dan y cynllun diogelwch tomennydd glo fod a phŵer mynediad at dir at ddibenion

(a) arolygu neu gynnal profion ar domen lo y gwyddys ei fod neu yr amheuir ei fod yn lo; a

(b) cyflawni, goruchwyllo neu archwilio gwaith cynnal a chadw neu waith adfer ar domen lo;

(2) dylai'r pŵer mynediad fod yn arferadwy ar rybudd ysgrifenedig 48 awr i'r perchennog ac unrhyw berson arall y gwyddir ei fod yn meddiannu'r tir neu mewn argyfwng;

(3) dylai'r awudrod goruchwyllo neu unrhyw gorff cyhoeddus arall sy'n gyfrifol am swyddogaethau o dan cynllun diogelwch tomennydd glo fod â'r pŵer i wneud cais i ynad heddwch sy'n awdurdodi mynediad trwy rym;

(4) dylai personau sydd wedi eu hawdurdodi i fynd ar dir o dan y darpariaethau hyn gael pŵer i fynd â phersonau neu offer eraill gyda hwy yn ôl yr angen; a

(5) dylai rhwystro unrhyw berson awdurdodedig neu archwiliad, prawf neu waith fod yn drosedd diannod.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 27.

10.68 Rydym yn cynnig dros dro y dylai methu, heb esgus rhesymol, â chydymffurfio â gorchymyn cynhaliaeth brys fod yn drosedd diannod.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 28.

10.69 Rydym yn cynnig dros dro y dylai'r awdurdod goruchwyllo ac unrhyw gyrff cyhoeddus eraill sydd â swyddogaethau o dan y cynllun diogelwch tomennydd glo gael pŵer cyffredinol i godi ffioedd a threuliau ar berchennog tir sy'n cynnwys tomen, a allai gynnwys taliadau cyfnodol.

A ydych yn cytuno?

Cwestiwn Ymgynghoriad 29.

10.70 A yw'n briodol i ddeddfwriaeth sy'n sail i drefn diogelwch newydd ar gyfer y tomennydd glo gynnwys

(1) pŵer i werthu deunydd nad yw'n eiddo i berchennog domen lo sy'n cael ei dynnu o domen yn ystod gwaith adfer ar y domen; os felly, a ddylid rhoi dyletswydd i roi cyfrif i'r perchennog am elw'r gwerthiant?

(2) darpariaeth ar gyfer iawndal pan fo gorchymyn i wneud gwaith adfer yn cael ei ddirymu?

(3) dyletswydd i ddigolledu personau ac eithrio perchennog tomen am ddifrod i dir neu darfu ar fwynhad rhywun o dir o ganlyniad i brofion neu waith adfer?

(4) darpariaeth ar gyfer dyfarnu cyfraniadau ariannol yn ôl disgrisiwn i atebolrwydd perchennog? Os felly, a ddylai'r categorïau o berson sy'n atebol fod fel y'u nodir yn adran 19(1) Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomennydd) 1969 a'r amgylchiadau sydd i'w hystyried yw'r rhai a nodir yn adran 19(4) y Ddeddf? Os na ddylent fod, pa ddarpariaeth arall y dylid ei gwneud.

Cwestiwn Ymgynghoriad 30.

10.71 A ydych yn credu bod panel o beirianwyr â chymwysterau arbenigol ar gyfer gwneud a goruchwyllo math penodol o waith ar domennydd glo yn ffordd dda o sicrhau cysondeb a diogelwch?

Cwestiwn Ymgynghoriad 31.

10.72 A ydych yn credu y dylai Gweinidogion Cymru allu rhoi cyfarwyddiadau i'r awdurdod goruchwyllo a phartïon perthnasol eraill mewn perthynas â'r camau i'w cymryd mewn ymateb i argyfwng tomen lo?

Cwestiwn Ymgynghoriad 32.

10.73 A ydych yn credu y dylid ehangu pŵer yr awdurdod goruchwyllo i weithredu mewn achos brys yn unol â rheoliad 40 Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol (Cymru a Lloegr) 2016? Os ydych, ym mha ffordd?

Cwestiwn Ymgynghoriad 33.

10.74 A ydych yn awgrymu unrhyw dulliau eraill o ddelio â gwrthdaro rhwng deddfwriaeth amgylcheddol a diogelwch tomennydd? Os ydych, nodwch hwy os gwelwch yn dda.

Cwestiwn Ymgynghoriad 34.

10.75 A ydych yn cytuno y dylai deddfwriaeth diogelwch tomennydd newydd gael ei chyfuno â darpariaeth ar gyfer ystyried adfer tomennydd? Os ydych, ydych chi'n ffafrio unrhyw fodel yn benodol?

DIAGRAM I GYNRYCHIOLI ELFENNAU O'N FFRAMWAITH RHEOLEIDDIO ARFAETHEDIG

